ژوری توێژینەوەکان
سیاسی، ئابوری و ستراتیجیەکان

هێرشەکانی تورکیا بۆسەر هەرێمی کوردستان
لێکەوتەو سیناریۆکان

گەیلان عەباس

ئابی ٢٠٢٠

هێرشەکانی تورکیا بۆسەر هەرێمی کوردستان

لێکەوتەو سیناریۆکان

نوسین و ئامادەکردنی: گەیلان عەباس

ژوری توێژینەوەکانی بزوتنەوەی گۆڕان_گۆشەی سیاسی

Email: research.gorran@gmail.com

ئابی ٢٠٢٠

پێڕست

دەستپێک ٣

مێژوی ئۆپەراسیۆن و هێرشەکانی تورکیا لەهەرێمی کوردستان ٥

پێگەو بنکە سەربازییەکانی تورکیا لەسنوری هەرێمی کوردستان ٧

هەماهەنگی تورکیاو ئێران و لایەنی دیکە لەهێرشەکاندا ١٢

ئامانجی ئۆپەراسیۆنەکانی تورکیا ١٤

کاردانەوەکانی هەرێم و بەغدا لەسەر لەشکرکێشی و ئۆپەراسیۆنەکانی تورکیا ١٦

لێکەوتەو زیانی هێرشەکانی تورکیا بۆسەر هەرێمی کوردستان ٢١

سیناریۆ و ئەگەرە چاوەڕوانکراوەکان ٢٧

ئەنجام ٣٢

لیستی سەرچاوەکان ٣٣

دەستپێک

توركيا، بەدياريكراويش حكومەتى ئاكپارتى ماوەى زياتر لە پێنج ساڵە، بەديدێكى ناسيۆناليستيانە، دەستيكردوەتە سنورداركردنى كاروچالاكى پارت و گروپە سياسى و شۆڕشگێرييەكانى كورد، لەسەر ئاستى توركياو باكورى كوردستان، لەوێشەوە بۆ رۆژئاواى كوردستان، لە ئێستاشدا ئەو سياسەتەى لەرێى ئۆپەراسيۆنە سەربازييەكانييەوە درێژ كردوەتەوە بۆ سنورى باشورو هەرێمى كوردستان.

حكومەتى توركيا لەساڵى ٢٠١٥ دواى راگرتنى پرۆسەى ئاشتى لەتوركيا، دواتر ئۆپەراسيۆنەكانى دژ بەتيرۆرى راگەياند، لێكەوتەكانى ئەم هەنگاوە، شەڕى بردە شارەكانى باكورى كوردستان، بەوهۆيەوە چەندين شارو شارۆچكەى باكورى كوردستان خاپوركران، دۆخەكە لەم ئاستەدا نەوەستا، دواتر خۆى بينييەوە لەدەستگرتن بەسەر شارەوانيەكانى باكورى كوردستان و دەستگيركردنى سەرۆكى شارەوانيەكان، دواى ئەم هەنگاوەش دەستگيركردنى هاوسەرۆك و پەرلەمانتارو چالاكانى هەدەپە دەستيپێكرد. لەلايەكى ديكەوە حكومەتى توركيا بەبيانوى كودەتا سەرنەكەوتوەكەى ساڵى ٢٠١٦، لەرێگەى ياساى تيرۆرەوە، دەستيكرد بەپاكتاوى سياسى چالاكانى كورد لەتوركيادا.

لەهەنگاوى دواتردا حكومەتى ئێستاى توركيا، بەپاساوى پاراستنى سنورو ئاسايشى نەتەوەيى وڵاتەكەى، پەلامارى سنورەكانى رۆژئاواى كوردستانيدا، ئەوەش بەئامانجى كۆتاييهێنان بەخواستى دروستكردنى قەوارەيەكى كوردى لەرۆژئاواى كوردستان، هاوكات هەوڵدان بۆ لەناوبردن و سرينەوەى چالاكى گروپە چەكدارييەكانى رۆژئاواى كوردستان، كەتوركيا بە درێژكراوەى خەباتى بزوتنەوەى رزگاريخوازى باكورى كوردستان و پەكەكە لەقەڵەميان دەدات.

توركيا لەماوەى چوار ساڵى رابردودا سێ ئۆپەراسيۆنى جياجياى لەسنورەكانى رۆژئاواى كوردستان ئەنجامداوە، بەناوى ئۆپەراسيۆنەكانى (قەڵغانى فورات، چڵە زەيتون و كانى ئاشتى...)، توركيا بەو هێرش و پەلامارانەى كرديە سەر رۆژئاوا، توانى نزيكەى ١٠% شارو شارۆچكە لەناوچە سنورييەكانى رۆژئاواى كوردستان داگيربكات، لەگرنگترينيان (عەفرين و گرێ سپى و سەرێ كانى ...)بون، كە بەئێستاشەوە لەژێر دەستيدا ماوەو هێزى توركى و هێزە توندڕەوەكانى پشتيوانى توركيايان تيادا جێگيركراوە.

تورکیا بەم هەنگاوانە تارادەیەک توانی خەباتی چەکداری و چالاکییەکانی کورد بەتایبەت لەنێو تورکیادا سنورداربکات، لەسوریاش توانی پێگەی خۆیی لەچاو رابردودا بەرامبەر هێزە کوردییەکانی رۆژئاوا بەهێز بکات و سنورێکی بەرفراوانی نێوان پارێزگا کوردییەکانی رۆژئاوای کوردستان داگیربکات. دوای جێبەجێکردنی ئەم هەنگاوانەی پلانی دواتری تورکیا خۆی بینییەوە لەپەلاماردان و لەشکرکێشی بۆسەر سنوری باشوری کوردستان و ئەنجامدانی ئۆپەراسیۆنی ئاسمانی و زەمینی لەژێر ناوی ئۆپەراسیۆنی (چنگی پڵنگ و چنگی هەڵۆ)، دژی پەکەکە، لەنێو خاکی هەرێمی کوردستاندا.

تورکیا ماوەی ٣٧ ساڵە بەبەردەوامی ئۆپەراسیۆنی سەربازی و هێرشی جیاجیای کردوەتە سەرناوچە سنورییەکان، ئەوەش لەژێر پاساوی پاراستنی ئەمنی قەومی و لەناوبردنی پەکەکە، لەئێستاشدا دەستیکردوەتەوە بەو ئۆپەراسیۆنانەی و ماوەی زیاتر لەدو مانگە لەرێگەی ئاسمان و زەوییەوە پەلاماری ناوچە جیاوازەکانی هەرێمی کوردستان دەدات، هاوکات لەپاڵ هێرشەکانیدا سوپای تورکیا ئەمجارە بەقوڵایی نزیکیە ٤٠ کیلۆمەتر هاتوەتە نێو خاکی هەرێمەوە، ئەمەش مەترسییەکی جدی بۆ ئایندەی هەرێمی کوردستان زیادکردوەو پێشبینی لێکەوتەی سلبی لێچاوەڕوان دەکرێت.

هەوڵدەدەین لەمیانەی ئەم راپۆرتە شیکارییەدا تیشک بخەینە سەر کۆمەڵێک لایەن پەیوەست بەم بابەتەوە، لەوانەش (مێژوی ئۆپەراسیۆنەکانی تورکیا لەهەرێمی کوردستان، پێگەی سەربازی تورکیا لەئێستای ناوچە جیاوازەکانی هەرێمدا، گفتوگۆکردن دەربارەی ئامانج و پلان و ستراتیژی تورکیا لە ئەنجامدانی ئەم هێرش و ئۆپەراسیۆنانە بۆ سەر ناوچە جیاوازەکانی هەرێم، زیان و لێکەوتەکانی ئەم هێرشانە، کاردانەوە ناوخۆیی و عێراقییەکان بەرامبەر لەشکرکێشیەکانی تورکیا، پێشبینی بۆ سیناریۆ و ئەگەرە چاوەروانکراوەکان لەماوەی داهاتودا ... ئەمانەو چەند پرسێکی دیکە)، لەمیانەی ئەم راپۆرتەدا هەوڵدەدەین بەوردی سەرنجیان بخەینە سەرو فتوگۆیان لەبارەوە بکەین.

مێژوی ئۆپەراسیۆن و هێرشەکانی تورکیا لەهەرێمی کوردستان

تورکیا لەساڵی ١٩٨٣ ڕێککەوتنێکی ئەمنی و سەربازی لەگەڵ حکومەتی عێراق ئەنجامدا. ئامانجی ڕێککەوتنەکە لەوکاتدا بۆ سنوردارکردنی چالاکیی جوڵانەوە کوردییەکانی باکورو باشوری کوردستان بو. بەپێی ڕێککەوتنەکە، هەردولا ڕێککەتبون لەسەر ئەوەی کە تورکیا و عێراق دەتوانن تا ١٠ کیلۆمەتر بچنە قوڵایی خاکی یەکترەوە لەکاتێکدا کەڕووبەڕوی هێرش و مەترسی هێزە کوردییەکان بونەوە.

تورکیا پشت بەست بەم ڕێککەوتننامەیە، یەکەم ئۆپەراسیۆنی سەربازی تورکیا لە ٢٥ ئایاری ١٩٨٣ بەبەشداری ٧ هەزار سەرباز دەستیپێکردو لەژێرناوی (ئۆپەراسیۆنی چاودێریکردنی گەرم)، لەو ئۆپەراسیۆنەدا زیاتر لەپێنج کیلۆمەتر سنوری هەرێمی کوردستانی عێراقیان بەزاند. یەکەم ئۆپەراسیۆنی ئاسمانی تورکیاش لە ١٢ی ئابی ١٩٨٦ ئەنجامدرا.

ڕوداوەکانی ساڵانی ١٩٨٨تا١٩٩١، کەخۆیان بینییەوە لە کۆتایهاتنی شەری ئێران عێراق و داگیرکردنی کوەیت لەلایەن عێراق و گەردەلولی بیابان دژ بەعێراق لەکوەیت و سەپاندنی گەمارۆی نێودەولەتی بەسەر عێراقدا، هەلی بەصشییە تورکیا کە سود لەبۆشایی ئەمنی سەر سنورەکان وەربگرێت و جارێکی دیکە دەستیکردەوە بەئەنجامدانی ئۆپەراسیۆنەکانی دەرەوەی سنور. بەتایبەتیش پاش دامەزراندنی حکومەتی هەرێم و دروستبونی پەیوەندی لەو نێوانەدا.

ئەوەبو ئۆپەراسیۆنی (سوپەرگە- گسک لێدان) لەمانگی ئابی ١٩٩١ دەستیپێکردو تا تشرینی یەکەمی ١٩٩١ بەردەوام بوو. تورکیا لەساڵی ١٩٩٢-١٩٩٤ بەردەوام بو لەلەشکرکێشی و ئۆپەراسیۆنی سەربازی بۆسەر خاکی هەرێمی کوردستان. ئۆپەراسیۆنی دەرەوەی سنوری ٢٨ی کانونی دوەمی ١٩٩٤ دژی کامپی زەڵێ یەکێک بو لە ئۆپەراسیۆنە گەورەکان کەتیایدا ژمارەیەکی زۆر هاوڵاتی مەدەنی شەهیدو بریندابون.

تورکیا لەئازاری ١٩٩٥ ئۆپەراسیۆنی (چەلیک-ئاسن)ی بەبەشداری ژمارەیەکی زۆر سەرباز بۆسەر خاکی هەرێم ئەنجامداو نزیکەی ٤٥ ڕۆژ بەردەوامبو.

ساڵی ١٩٩٦ تورکیا پلانی ڕوبەڕوبونەوەی لەدژی پەکەکە گۆڕی. بەجۆرێک کانونی دوەمی ١٩٩٦ تورکیا بەلیوایەکەوە هاتە نێو خاکی هەرێم و بەرەسمی دەستیکرد بەدروستکردنی

بنکەی سەربازی و خۆجێگیرکردن لەناو قوڵای خاکی هەرێمدا. دواتر پشت بەست بە بونی سەربازییان لەناو هەرێمدا لەساڵی ١٩٩٧ ئۆپەراسیۆنی (چەکوش)یان ئەنجامدا، دواتر لەساڵی ١٩٩٨-٢٠٠٠ ئۆپەراسیۆنەکانی (چەکیچی و موراد و سەندویچ)ی بەدوادا هات.لەگەڵ ئەنجامدانی هەر ئۆپەراسیۆنێکیشدا تورکیا زیاتر خۆی خزاندوەتە خاکی هەرێم و ژمارەی سەربازو بنکەکانی زیاتر کردوە.

لەوکاتەشەوە تا ئەمڕۆ تورکیا بەردەوامە لەسەر ئەمجۆرە سیاسەتە. لەئێستاشدا بەگوێرەی زانیارییەکانی حکومەتی تورکیا، ئەو وڵاتە ٣٧ بنکەو بارەگای سەربازیان لەنێو خاکی هەرێمی کوردستاندا هەیە.

ماوەی ساڵانی ٢٠٠٠ تا ٢٠٠٧، ئۆپەراسیۆنەکانی دەرەوەی سنور راگیران، بەڵام لە٣ی تشرینی دوەمی ٢٠٠٧ و لەسەردەمی فەرمانڕەوای ئاکپارتیدا دوبارە هێرش و پەلامارەکانی تورکیا بۆسەر هەرێمەکانی پاراستنی مەدیا بەهاکاری فرۆکەی بێفرۆکەوانی ئەمەریکی دەستیانپێکردەوە. دواتر لە١ی کانونی یەکەمی ٢٠٠٧ تا ١ی کانونی ٢٠٠٨ تورکیا هێرش و ئیپەراسیۆنی زەمینی بەرفراوانی بۆسەر ناوچەی خواکورک و هەرێمی زاپ ئەنجامدا.

پەلامارو بۆردومانەکانی تورکیا ناوە ناوە لەسنوری هەرێمی کوردستان بەردەوام بو، زۆرجار هاوڵاتیانی مەدەنیش دەکرانە ئامانج، لەنمونەی کۆمەڵکوژی ئەو خێزانە ٧ کەسییەی کەلەسەر رێگای کورتەک رانییە لە ٢١ی ئابی ٢٠١١ ئۆتۆمبێلەکەیان کرایە ئامانجی فرۆکەکانی تورکیاو سەرجەمیان شەهید بون، کەچواریان منداڵ بون. لەساڵی ٢٠١٢ لەچوارچێوەی دەستپێکی پرۆسەی ئاشتیدا پەلامارو هێرشەکان تارادەیەک خاوبونەوە و پەکەکەش ئاگربەستی راگەیاند.

لە٢٤ی تەموزی ٢٠١٥ تورکیا دەستیکردەوە بەهێرشی ئاسمانی و هەرێمەکانی(قەندیل، مەتینا، هەفتانین، ئاڤاشین، خواکورک، خنێرەو گارە)ی بە ٥٠ فرۆکە بۆردومانکرد. ئەم هێرشە هاوکات بو لەهێرش و پاکتاوی سیاسی لەباکوری کوردستان لەو ساڵەدا.

تورکیا لە ١٤ی کانونی یەکەمی ٢٠١٧دا لە ناوچەی شەمزینانی جۆلەمێرگەوە، دەستی کردەوە بەهێرشکردن بۆسەر خاکی هەرێمی کوردستان و بە کۆپتەر ژمارەیەکی زۆر سەربازی لە ناوچەکانی (گەلیی رەش، چیای سیرۆ، چیای ئەڤدۆلکۆفی، ئاڤا حاجی بەگ) دابەزاندو بە قوڵایی ٣٠ کیلۆمەتر هاتە ناو خاکێ هەرێمەوەو لەناوچەی (لێلکان، چیادێڵ و

چەند شوێنێکی تر) بنکەی نوێی سەربازیی دروستکرد. تورکیا بەردەوامبو لەئۆپەراسیۆنەکانی لە٢٧ی ئایاری ٢٠١٩ ئۆپەراسیۆنی(پەنجە)ی بەهاوکاری فرۆکە جەنگیەکانی دەستپێکرد. لەهەمو ئەم هێرشانەشدا بەردەوام هاولاتیانی مەدەنی بونەتە قوربانی یەکەمی پەلامارو بۆردومانەکانی تورکیا.

ئەمینداری گشتیی وەزارەتی پێشمەرگە (جەبار یاوەر) رایگەیاند:" لە ١ی کانوونی یەکەمی ٢٠١٥وە تاوەکو ٣١ی کانونی یەکەمی ٢٠١٨، تورکیا ٣٩٨ جار هێرشی ئاسمانی و بۆردومان و ٤٢٥ جاریش بە تۆپخانەکانی هێرشی کردوەتە سەر ناوچە جیاوازەکانی هەرێمی کوردستان و ٢٨٨ گوند لەو هێرشانەدا کراونەتە ئامانج".

بەمجۆرە سوپای تورکیا ماوەی ٣٧ ساڵە بەپاساوی ئاسایشی نەتەوەیی و لەناوبردنی پەکەکە، بەردەوامە لەشکرکێشی و پەلاماری ناوچە جیاوازەکانی هەرێمی کوردستان کردوە. لەم ساڵانەی دوایدا ستراتیژی خۆی گۆڕیوەو زیاتر دەستی بە دروستکردنی بنکەی سەربازی و هەواڵگری کردوە لەناو خاکی هەرێمی کوردستاندا. ئەمە لەلایەک جۆرێکە لەپێشێلکاری یاسای نێودەوڵەتی و سەرەوەری عێراق، لەلایەکی دیکە هەنگاوێکی داگیرکارییە بۆمانەوە، هاوکات خواستێکە بۆ ئەوەی هەرکات ویستی لەنێو خاکی هەرێمەوە بتوانێت بەئاسانترین شێوە پەلاماری پەکەکە بدات.

پێگەو بنکە سەربازییەکانی تورکیا لەسنوری هەرێمی کوردستان

تورکیا چەندین ناوەندو بنکەی سەربازی ئاشکراو بارەگای نهێنی هەواڵگری لەهەرێمی کوردستاندا هەیە، تا بەر لەئەنجامدانی ئۆپەراسیۆنە ئاسمانییەکەی رۆژی (١٥)ی حوزەیرانی (٢٠٢٠)، بەگوێرەی زانیارییەکانی دەزگاکانی نزیک لەپەکەکە، ژمارەی بنکەو بارگە سەربازی و هەواڵگرییەرکانی تورکیا لەسنوری هەرێمی کوردستان نزیکەی ٣٠ بنکەو بارەگای سەربازی بون، لەدیارترینیشیان بریتی بون لە:

(بنکەی سەربازیی باتوفا، بنکەی سەربازیی کانی ماسی (گردی باروخ)، بارەگای سەربازیی و لۆجستی و فڕۆکەخانەی بامەڕنی، بنکەی سەربازیی سنک، بنکەی سەربازیی بێگۆڤا (گردی بی)، بنکەی سەربازیی گەلیی زاخۆ، بنکەی سەربازیی سیریێ (شیلادزێ)، بنکەی سەربازیی سیریێ (شیرتێ)، بنکەی سەربازیی کوپکێ، بنکەی سەربازیی قمرێ لە بەرواری،

بنکەی سەربازیی کۆخێ سپی، بارەگای سەربازیی چیای سەرزێڕی، بارەگای سەربازیی شارەدێی زێلکان لە بناری چیای مەقلوب، بنکەی سەربازیی باشیک (باشوری ڕۆژهەڵاتی موسڵ)، بارەگای سەرێ دووپشک (گردی مەلا یەحیا)، بارەگای دێرەشیش، بنکەی سەربازیی چیادێل، بنکەی سەربازیی لێلکان، بارەگای سەربازیی چیای کتکین، بارەگای سەربازیی دەرگای داوەتییە (هەفتانین)، بارەگای گردی پارتیزان لە هەفتانین، بارەگای گردی کۆنفرانس لە هەفتانین ...هتد).

بەڵام دوای دەستپێکردنی هەردو ئۆپەراسیۆنی (چنگی هەڵۆ و چنگی پڵنگ) لەرۆژانی ١٥و١٧ی حوزەیرانی ٢٠٢٠، بۆسەر پێگەکانی پەکەکە لە باشوری کوردستان و ناوچەی هەفتانین لە سنووری زاخۆ. ژمارەی ئەم بنکە سەربازی و هەواڵگریانەی تورکیا لەسنوری هەرێمی کوردستان لەماوەی یەک مانگدا زیادی کرد بۆ ٣٧ بنکە. ئەوەبو رۆژی دووشەممە ٦ی تەموزی٢٠٢٠ سەرۆکایەتیی کۆماری تورکیا لە تویتەر، نوێترین نەخشەی هێزەکانی تورکیای لەسنوری هەرێمی کوردستان بڵاوکردەوە[١].

بەپێی نەخشەکە، دەردەکەوێت کە تورکیا لەئێستادا ٣٧ خاڵ و بنکەی سەربازی لەسنوری ناوچەکانی هەرێمی کوردستان بونیادناوەو هێزەکانی تیادا جێگیرکردوە. بنکە سەربازییەکانی تورکیاش لە سنوری سۆرانەوە لە باکوری رۆژهەڵاتی هەرێمی کوردستانەوە دەستپێدەکەن، تاوەکو سنوری زاخۆ لە باکوری رۆژئاوای هەرێمی کوردستان درێژ دەبنەوە، هاوکات سێ بنکەی سەربازیشی لە نزیک هەولێر و باشیک و دهۆک لەنەخشەکەی تورکیادا دەستنیشانکراوە. لەلایەکی دیکەوە نەخشەکەی تورکیا، ئەو شوێنانەشی دیاریکردوە کە وڵاتی تورکیا بە ناوچەی ژێر کۆنترۆڵی هێزەکانی پارتی کرێکارانی کوردستان و ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی حکومەتی هەرێم و حکومەتی بەغداو ناوچە دابڕاوەکانیشی دیاریکردوە.

١ نەخشەی نوێترین بنکە سەربازییەکانی تورکیا لە هەرێمی کوردستان، لەلایەن پەرەی فەرمی سەرۆکایەتی کۆماری تورکیا لە تویتەر بڵاوکرایەوە، بەڵام دواتر بەهۆی رەخنەی توندی لایەنە ئۆپۆزسیۆنەکانی ئەو وڵاتە و دروستبونی کاردانەوەی نێودەوڵەتی، دەربارەی شکاندنی سەروەری و یەکێتی خاکی عێراق لەلایەن تورکیاوە، نەخشەکەیان لەپەرەکەدا سڕییەوە.

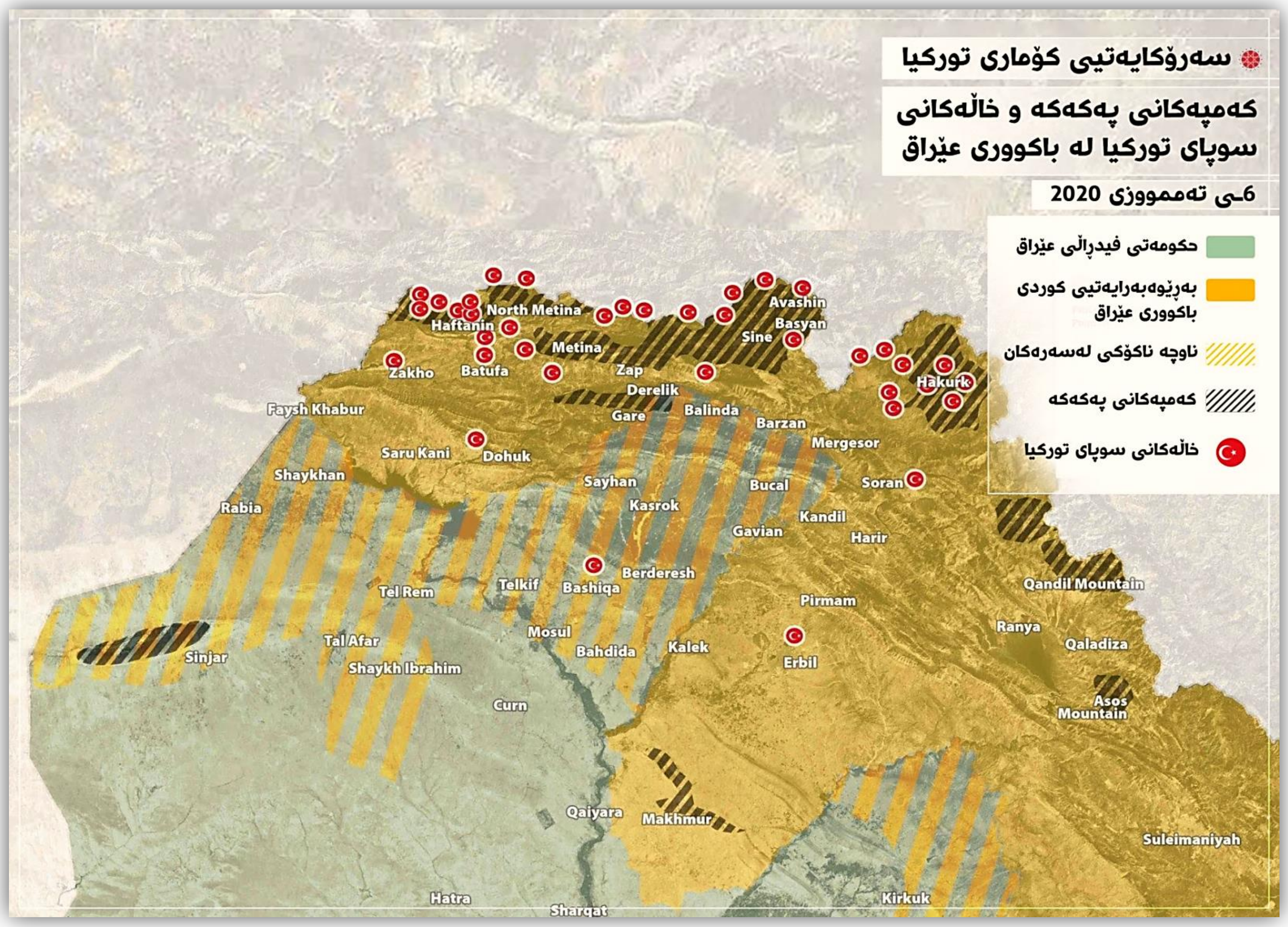

نەخشەی بنکە سەربازییەکانی ئێستای تورکیا کەلەلایەن سەرۆکایەتی کۆماری تورکیا بڵاوکرایەوە

بەپێی ئەم نەخشەیە، هەموو ئەو شوێنانەی کە هێزەکانی پەکەکەی تیاداجێگیرن، جگە لە چیای قەندیل و خاڵێک لە نزیک قەڵادزێ و شنگال و کامپی مەخمور، بونەتە ناوچەی شەڕی راستەوخۆی نێوان تورکیاو پەکەکە.

لەسەر ئاستی زەمینی تورکیا لەئێستادا چاوی بڕیوەتە دەڤەری برادۆست و لەژمارەیەک ناوچەو گوندی ئەو دەڤەرەدا بەئاشکرا بونی هەیە، بەتایبەتی لەناوچەکانی (لێلیکان، ناومێرگان، خەلکەرە، بیلاسین، خەلیفان، گەلی ڕەش، ئاراقا، خەمە، بەزین، بێناڤۆک، چنارۆ، شاخی کتکن، ڕەشمالە، شاپان، کانیرەش، قۆنگرە و سوسن).

بێگومان هەڵبژاردنی زۆرێک لەم ناوچانە لەلایەن تورکیاوە، بۆ دامەزراندنی بنکەو بارەگای سەربازیی، پەیوەستە بەگرنگی ستراتیژی ئەو ناوچانەوە، ئەوەش بەمەبەستی

سنوردارکردن و دابڕینی جموجۆڵ و چالاکییەکانی پەکەکە لەباشوری کوردستان، لەگەڵ ناوچەکانی باکورو ڕۆژئاوای کوردستان.

زۆرێک لەوناوچانەی تورکیا بنکەی سەربازی تێدا دامەزراندون، ناوەندی ستراتیژیی جموجوڵی پەکەکەن. بۆیە بونی هێزی دیکە لەم ناوچەیەدا، بەو واتایە دێت کە جموجۆڵی نهێنی و ڕۆژانەی گەریلاکان سنوردار دەکرێت. بەتایبەت لەکاتی ئێستادا کەپەکەک زیاتر لەرابردو پێویستی بەنهێنی و خۆپارێزی هەیە. بەتایبەت دوای ئەوەی ماوەی چەند ساڵێکە، حکومەتی تورکیا بەهۆی گەشەسەندنی تەکنەلۆژیاو فرۆکەی بێ فرۆکەوانەوە ڕۆژانە لەسنوری ناوچەکانی پەکەکە لەهەرێمی کوردستان ئۆپەراسیۆن ئەنجام دەدات، تائێستاش لەو ڕوەوە زیانێکی زۆر بە پەکەکە گەیشتوە. چونکە لەئێستادا تورکیا لەم ڕێگەیەوە، ئاسانتر دەستی دەگات بەوشوێنانەی کە پێشتر بە سەختی دەیتوانی پێیان بگات. لەشکرکێشییەکانی ئەم دواییەش، بۆ ئەو مەبەستەیە کەبتوانێت هەمو شێوەیەک جموجۆڵ و چالاکییە مەیدانییەکانی پەکەکە لەنێو قوڵای هەرێمی کوردستاندا کۆنترۆڵ بکات.

بەنمونە لەئێستادا تورکیا بەدرێژایی ٤٥ بۆ ٥٠ کیلۆمەتر و قوڵایی ١٥ بۆ ٣٠ کیلۆمەتر هاتوەتە نێو سنوری ناحیەی باتیفا. بەپێی زانیاریەکانیش سوپای تورکیا لەئێستادا نۆ شوێن و بەرزایی ستراتیژیی دەڤەری برادۆستی پارێزگای هەولێر جێگیربوە، بەجۆرێک کە تەنها حەوت کیلۆمەتر لە شارۆچکەی سیدەکانەوە دورە. تورکیا ئامانجیەتی لەم سنورەشەوە تاوەکو ناوچەکانی خنێرەو نزیک بەربەزین بڕوات.

دوای بڵاوکردنەوەی نەخشەی بنکە سەربازییەکانی تورکیا لەناو خاکی هەرێم، مەترسی هەیە ئەو وڵاتە چیتر دەستبەرداری ئەو ناوچانە نەبێت و بە دەردی ئیدلەبی سوریای ببات.

بەپێی ئەم نەخشە بڵاوکراوەی سەرۆکایەتی کۆماری تورکیا، کەبەشێک لەبنکە سەربازییەکانی تورکیا، بەنزیکەی قوڵایی ٤٠ کیلۆمەتر خاکی هەرێمی کوردستانیان بەزاندوەو یەکە سەربازییەکانی تورکیا بەئاشکرا لە نزیک هەولێری پایتەختی هەرێم و نزیک شارەکانی زاخۆ و دهۆک و بەعشیقە بڵاوبونەوەتەوە.

لەمبارەیەوە وتەبێژی وەزارەتی پێشمەرگەی حکومەتی هەرێمی کوردستانیش لەڕۆژی ٢٧ی ٦ی ٢٠٢٠ دانی بەو ڕاستیەداناو ڕایگەیاند:"سوپای تورکیا بە قوڵایی ٢٠ بۆ ٤٠ کیلۆمەتر

و ئێران بەقوڵایی ١٠ کیلۆمەتر سنوری خاکی هەرێمی کوردستانیان بەزاندوەو بارەگای سەربازییان دروستکردوە".

بەم پێیەش دەتوانین بڵێین تورکیا لەئێستادا پشتێنەیەکی ئەمنی و سەربازیی بە درێژایی سنورەکانی هەرێم و بە قوڵایی (٢٠ بۆ ٤٠) کیلۆمەتر لەناو خاکی هەرێمی کوردستاندا دروست کردوە. لێکدانەوەی ئەم هەنگاوەش لەئێستادا چەند ئاماژەیەکی هەیە:

١. تورکیا نیازی نییە چیتر ئەو ناوچانەی هەرێمی کوردستان چۆڵ بکات و لێیان بکشێتەوە، مێژوش سەلماندویەتی هێزی تورکیا بچێتە هەر ناوچەیەک، بەئاسانی دەستبەرداری نابێت و لێی ناکشێتەوە. هاوکات ئەگەر هەیە چەندین خاڵی چاودێریی و بنکەی سەربازیی دیکەش دابمەزرێنێت. بێگومان ئەمەش جۆرێکە لەداگیرکاری. هاوشێوەی ئەوەی لە پارێزگای ئیدلەبی سوریاو بەشێک لە ناوچەکانی باکورو رۆژهەڵاتی سوریا ئەنجامیداوە. لەوێشەوە مافی بە خۆی داوە راستەوخۆ دەستوەردان لە کاروباری ناوخۆیی سوریادا بکات.

٢. تورکیا بەفیعلی لەهەرێمی کوردستان لەروی هێزی سەربازییەوە تەواجودی هەیەو هەرکات بیەوێت لەناوجەرگەو قوڵایی کوردستانەوە پشت بەست بەو بونە عەسکەریەی کەهەیەتی، ئیعلانی ئۆپەراسیۆنەکانانی دەکات دژ بەپەکە، هاوشێوەی ئەو دو ئۆپەراسیۆنە ئاسمانی و زەمینیەی کەلەم مانگی حوزەیراندا دەستپێکردو تائێستاش بەردەوامیان هەیە.

٣. تورکیا دەیەوێت لەرێگەی بونی لەنێو قوڵایی خاکی هەرێمی کوردستان، لەلایەک بەوردی ئاگاداری جموجۆڵ و پەیوەندییەکانی نێوان رۆژئاواو باشوری کوردستان بێت، لەلایەکی دیکەش دەخوازێت لەم رێگەیەوە هێڵی پەیوەندی و هاریکاری نێوان هێزەکانی هەسەدە لەباکورو رۆژهەڵاتی سوریا (رۆژئاوای کوردستان)، لەگەڵ هێزەکانی پەکەکە لەناو سنوری هەرێمی کوردستاندا ببرێت.

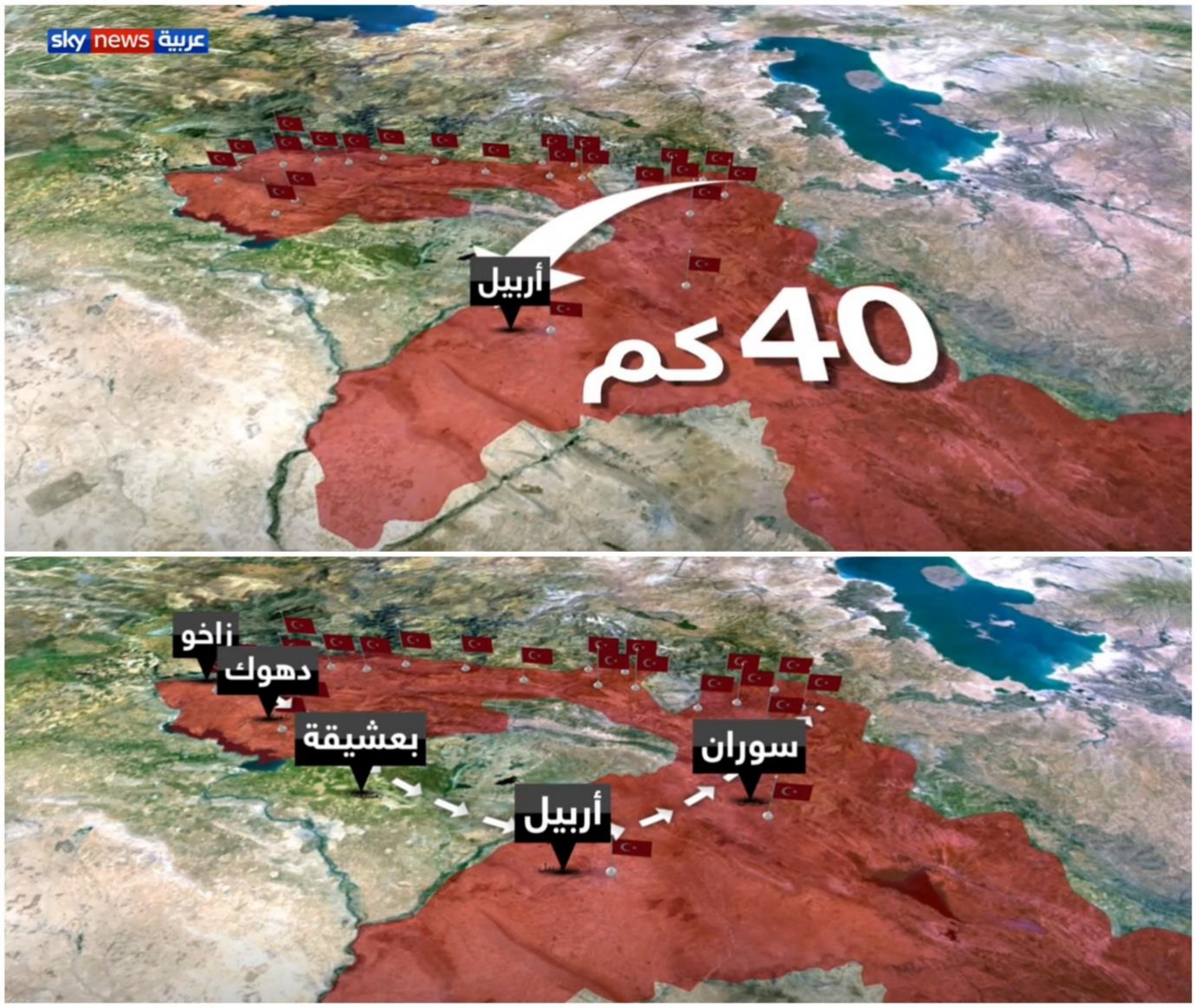

نەخشەی پشتێنەی ئەمنی تورکیا لە زاخۆوە بۆ سۆران بەقوڵایی ٤٠ کم

هەماهەنگی تورکیاو ئێران و لایەنی دیکە لەهێرشەکاندا

هەرچەندە تائێستا زانیاری و بەڵگە یاخود نوسراو لێدوانێکی فەرمی نییە لەبارەی بونی هەماهەنگی تورکیاو ئێران دەربارەی هێرش و بۆردومانەکانی ئەم دواییەیان بۆ سەر خاکی هەرێمی کوردستان، بەڵام پشت بەست بەروداوەکان و بۆمبارانکردنی ناوچە سنوریەکانی کوردستان لەلایەن هەریەک لەتورکیاو ئێرانەوە لەیەککاتدا، ئاماژەیەک بون بۆ ئەوەی کەجۆرێک لەهەماهەنگی و لێکتێگەیشتنی ئێران و تورکیا، بەئاگاداربونی لایەنی سێهەم یاخود زیاتر بونی هەبوە، ئەگەر لەئاستێکی دیاریکراویشدا بێت.

یەکێک لەبەڵگەکانی بونی جۆرێک لە هەمەهانگی نێوان تورکیاو ئێران بۆ پەلاماردانی خاکی هەرێم، ئەوەبو ڕۆژی ١٥ی حوزەیران وەفدی ئێران بەسەرۆکایەتی وەزیری دەرەوە سەردانی تورکیایان کردو لەئیستەنبوڵ لەگەڵ وەفدی تورکیادا کۆبونەوە. دواتر

لەکۆنگرەیەکی رۆژنامەوانیدا زەریف رایگەیاند:"لەم کۆبونەوەیەدا لەسەر کۆمەڵێک پرسی هاوبەش کۆبوینەتەوە لەوانە مەسەلەی کۆرۆناو پەیوەندی ئابوری و سیاسی و ئەمنی و پرسی تیرۆر و بەردەوامیدان بەهەماهەنگی نێوانمان لەوبارەیەوە". هەر ئێوارەی ئەو رۆژە تورکیا دەستیکرد بەبۆردومانکردنی ناوچە سنوریەکان و ئێرانیش بەدوایدا دەستیپێکرد.

رۆژی ١٦ی حوزەیران، تورکیا لەسەعات ٩ی بەیانی ناوچەی بەرازکانی لە گوندی ئالانە لەحاجی ئۆمەران بۆردوومانکرد، دوسەعات دواتر ئێرانیش ناوچەکانی کانی رەش، کەندە شین و مارێن لە سنووری گوندی ئالانەی تۆپباران کرد .واتە هەردولا لەیەک رۆژدا یەک ناوچەیان بۆردومانکرد. ئەمەش ئاماژەیەک بو بۆ ئەوەی کەجۆرێک لەهەماهەنگی بونی هەبوە لەنێوان تورکیاو ئێراندا، ئەگەر بەئاست و رێژەیەکی دیاریکراویش بێت. بەتایبەت دوای کۆبونەوەکەی وەزیرانی دەرەوەی هەردو وڵات لەئیستەنبوڵ رۆژێک بەر لەدەستپێکردنی بۆردومانەکانی هەردولا بۆ سەر خاکی هەرێمی کوردستان.

لەم نێوانەدا بۆچونێکی دیکەش هەبو، کەپێی وابو حکومەتی عێراق، بەجۆرێک لەجۆرەکان ئاگاداری پلانی ئەو هێرش و پەلاماردانەی تورکیاو ئێرانە. ئەوەش پشت بەست بەو بەڵگەی سەردانیکردنی هاکان فیدان، بەرپرسی دەزگای هەواڵگری تورکی (میت)، لەرۆژی ١١ی حوزەیرانی ٢٠٢٠و دور لەچاوی راگەیاندنەکان، بۆ بەغدای پایتەخت و چاوپێکەوتنی لەگەڵ مستەفا کازمی سەرۆک وەزیرانی عێراق. هەرچەندە هیچ زانیارییەک لەسەر ئەو سەردانە لەمیدیای فەرمی هیچ لایەکیاندا ئاشکرانەکرا، بەڵام پشت بەست بەروداوەکانی چوار رۆژی دوای سەردانەکەی هاکان فیدان بۆ عێراق و دەستپێکردنی ئۆپەراسیۆنەکانی تورکیا لەسەر خاکی هەرێم، ئەو خوێندنەوەیە هاتە بەرباس (لەکۆبونەوەکەدا تورکیا لەگەڵ عێراق لەسەر چەند مەلەفێکی سیاسی و سەربازی و ئەمنی و ئابوری گفتوگۆیانکردوە، تورکیا سەرنجی خۆی لەسەر بونی پەکەکە لەعێراق خستوەتەرو، هاوکات داوای لەحکومەتی عێراق کردوە کۆتایی بەمانۆڕو هاریکاری هاوبەش بهێنێت لەسەر سنوری تورکیا لەگەڵ هێزەکانی هەسەدە. هاوکات تورکیا داوای کردوە حکومەتی عێراق رەزامەندبێت بۆ ئەنجامدانی ئۆپەراسیۆنی سەربازی تورکیا دژی پەکەکە لەسەر خاکی عێراق لەقەندیل و شەنگال. هاوکات پێشنیاریشیان کردوە کە ئەگەر حکومەتی عێراق پشتیوانی رەسمی لەم ئۆپەراسیۆنەی تورکیا ناکات لەدژیشی نەبێت). لەبەرامبەر ئەمەدا باس لەوە دەکرێت کە (تورکیا پێشنیاری کردنەوەی دەروازەیەکی نوێی بازرگانی بەروی حکومەتی عێراقدا

کردوە، جیاواز لەدەروازەی فەرمی ئیبراهیم خەلیل لەهەرێمی کوردستان)[٢]. ئەوەی ئەم بۆچونەی بەهێزتر کرد ئەوەبو رۆژی ١ی تەموزی ٢٠٢٠ هێزێکی تایبەتی پاسەوانی سنوری عێراقی چونە ناوچە سنوریەکانی زاخۆ، پاساوی هاتنی ئەو هێزە بۆ ناوچە سنورییەکانی هەرێم، لەمیدیاکاندا واباسکرا کە بۆ پاراستنی سنورەکانە دژی لەشکرکێشی تورکیا، بەڵام ئەمە وەک هەنگاو و لێکەوتەی دانیشتنەکەی کازمی و هاکان فیدان لێکدرایەوە. ئەمەش وەک هەنگاوێک بۆ ئاسانکاری کۆنترۆڵکردنی دەروازە سنورییەکانی هەرێم لەگەڵ تورکیا لەلایەن حکومەتی عێراقەوە. لەگەڵ کردنەوەی دەروازەیەکی نوێی بازرگانی بەروی عێراق، لەدەرەوەی دەسەڵاتی حکومەتی هەرێم. بەڵام تائێستا بەڵگەیەکی رەسمی نییە بۆ ئەوەی بیسەلمێنێت کە عێراق بەشێکە لەم پلانەی نێوان تورکیاو ئێران، یاخود رۆڵی هەیە لەهەمانگی و ئاسانکاری بۆ ئەنجامدانی هێرشەکان بۆ سەر هەرێمی کوردستان. چونکە هەڵوێستە فەرمییەکان و بەیاننامەکانی حکومەتی عێراق، دژ بە پێشێلکردنی سەروەری خاکی عێراق لەشکرکێشی و پەلامارەکانی تورکیا بۆ سەر هەرێمی کوردستان، شتێکی دیکەی پێچەوانەی ئەو خوێندنەوەیەمان پێ دەڵێن، کەپێی وایە عێراق بەشێکە لەو لێکتێگەیشتن و هەماهەنگیەی نێوان تورکیاو ئێران.

ئامانجی ئۆپەراسیۆنەکانی تورکیا

تورکیا لەئەنجامدانی ئەم ئۆپەراسیۆنەکانەدا کۆمەڵێک ئامانجی هەیە، لەوانەش ئامانجی (ئاشکراو شاراوە)، لەگەڵ ئامانجی (کاتی و ستراتیژی درێژخایەن) کەلێرەدا ئاماژە بۆ هەندێکیان بۆ دەکەین.

تورکیا بەئاشکرا رایگەیاندوە ئامانجی سەرەکی هێرشەکانی، بریتییە لەشەڕو روبەڕوبونەوەی پەکەکە، ئەوەش بەمەبەستی لەناوبردنی پەکەکەو بارەگا سەربازییەکانیان و

٢ هاکان فیدان پەیوەندیەکی بەهێزی لەگەڵ مستەفا کازمی سەرۆک وەزیرانی ئێستای عێراقدا هەیە، ئەوەش دەگەرێتەوە بۆ ئەو کاتەی کە کازمی سەرۆکی دەزگای هەواڵگری عێراق بوە لەرابردودا. تائێستاش زانیاری فەرمی لەبارەی ناوەرۆکی سەردانەکەی هاکان فیدان بۆ بەغداو کۆبونەوەی لەگەڵ مستەفا کازمی، لەمیدیای فەرمی عێراق و تورکیادا بڵاونەکراوەتەوە. ئەو زانیاریانەش بڵاوبونەوەتەوە لەرێگەی چەند سەرچاوەیەکی عێراقیەوە بڵاوکراوەنەتەوە.

لەنێو قوڵای ناوچەکانی هەرێمی کوردستاندا. ئەمەش وەک ئامانجێکی سەرەکی و راگەیەندراو ئاشکرای ئۆپەراسیۆنەکانی تورکیا باس دەکرێت.

لەبەرامبەر ئەمەدا، چەند ئامانجێکی دیکەی شاراوە و نهێنی و ستراتیژی تورکیا لەپشت ئەم هێرشانەوە خۆیان مەڵاز داوە، لەدیارترینیان پەیوەستە بەخواستی تورکیا بۆ پاوانخوازی و فراوانخوازی سنورەکانی و سەپاندنی هەژمونی خۆی بەسەر ناوچەکەدا. بە واتایەکی دیکە خەونی گەڕانەوە بۆ دەستکەوتە مێژوییەکانی سەردەمی عوسمانی. لەم سەردەمەشدا هەنگاوە کردەییەکانی ئەم خواستەی تورکیا بەئاشکرا لەهێرش و لەشکرکێشییەکانی دیکەی تورکیادا بۆ داگیرکردنی ناوچەکانی باکوری سوریا (رۆژئاوای کوردستان) و لەشکرکێشی تورکیا بۆ وڵاتی لیبیاو خواستی بۆ پەلاماردانی یۆنان و یارمەتیدانی ئازەربایجان دژی ئەرمەنستان بەئاشکرا دەبیندرێت. ئەوەشی پەیوەستە بەهەرێمی کوردستانەوە، دەسەڵاتدارانی تورکیا لەچەندین بۆنەداو بەئاشکرا و پشت بەست بەنەخشەی (پەیماننامەی عەهدی میللی)، ئەم ناوچەیە بەبەشێکی دانەبڕاو لە خاکی تورکیا دەزانن. لەم پێناوەشدا پەکەکە بوەتە باشترین پاساو بۆ ئەوەی تورکیا، بەناوی پاراستنی ئەمنی قەومی و ئاسایشی سنورەکانی و خۆپارێزی، لەماوەی ٣٧ ساڵی رابردودا بەبەردەوامی هێزی سەربازی رەوانەی خاکی کوردستان بکات. لەئێستاشدا بەفەرمی چەندین بنکەو بارەگای سەربازی و هەواڵگری تورکیا لەم سنورەدا دامەزرێندراون، رۆژانەش زۆر بەئازادانە لەم ناوچانەدا بەپێچەوانەی هەمو پرەنسیپێکی یاسای و نێودەوڵەتی، بەپشتگیری بۆردومانی بەردەوام، هێرش و ئۆپەراسیۆن و چالاکی سەربازی و ئەمنی و هەواڵگری ئەنجام دەدەن.

ئەم ئۆپەراسیۆنانەی تورکیا، لەدیوە شاراوەو ستراتیژیەکەیدا ئامانج لێی بەهێزکردن و سەپاندنی حزوری تورکیایە بەسەر خاکی هەرێمی کوردستاندا، ئەوەش لەرێی ئەو ناوەند و بنکە سەربازیانەی کە لە ماوەی ساڵانی رابردودا تورکیا لەم هەرێمەدا دروستی کردون، واتە تورکیا دەخوازێت نفوزو دەسەڵاتی خۆیی لەکوردستان، وەک ناوچەیەک کەبەمافی دێرینی خۆیی دەزانێت، بەهێزترو جێگیرتر بکات و لەوێوە هەرکات ویستی هەوڵ بۆ بەدەستهێنانی ئامانجەکانی دیکەی بدات، لەنمونەی هێرشکردنە سەر قەندیل و شەنگال لەداهاتودا.

لەلایەکی دیکەوە تورکیا ئامانجیەتی بەم هێرش و پەلامارانە بتوانێت لەنێو قوڵای خاکی هەرێمی کوردستاندا پشتێنەیەکیی ئەمنی بەقوڵایی ٤٠ بۆ ٥٠ کیلۆمەتر و درێژایی زیاتر لە ٥٠ کیلۆمەتر دروستبکات. ئەمەش بەمەبەستی کۆنترۆڵکردنی جموجۆڵ و چالاکییەکانی پەکەکەو دابڕینی هێڵی پەیوەندی لەنێوان قەندیل لەگەڵ شەنگال و رۆژئاواو باکوری کوردستان.

لەگەڵ هەمو ئەمانەدا، دەکرێت بڵێین ئامانجی کاتی تورکیا لەئەنجامدانی ئەم هێرشانەدا بۆ ئەوەیە کە لەرێی ئەم ئۆپەراسیۆنانەوە بتوانێت لەرێگەی میدیاوە توانا و هێزی تەکنەلۆژیای سەربازی خۆی لە ناوچەکەدا نمایش بکات. هاوکات پەیامێکی هەرێمی و نێودەوڵەتیش بگەیەنێتە وڵاتانی ناوچەکەو جیهان بەتایبەتیش (عێراق و ئێران و ئەمەریکا).

لەدیوە ستراتیجیەکەشەوە تورکیا ئامانجیەتی رۆڵ و پێگەی خۆیی، لەنێو هاوکێشە و ململانێ سیاسی و هەرێمییەکانی ناوچەکەدا بسەلمێنێ و بسەپێنێت، بەدیاریکراویش لەنێو ململانێ سیاسی و مەزهەبی و نەتەوەییەکانی عێراق و هەرێمی کوردستاندا... ئەمانەو چەندین خواست و ئامانجی دیکە.

کاردانەوەکانی هەرێم و بەغدا لەسەر لەشکرکێشی و ئۆپەراسیۆنەکانی تورکیا

رۆژی ٢٠ی حوزەیران وتەبێژی حکومەتی هەرێم لەبارەی هێرش و پەلامارەکانی تورکیاوە لەراگەیەندراوێکی بڵاوکردەوەو تیایدا دو پەیامیان ئاراستەی تورکیاو پەکەکە کرد:"داوایان لەتورکیا کرد رێز لە سەروەری خاک و نیشتیمانی هەرێمی کوردستان بگرێت و داواشیان لەپەکەکە کرد کە ناوچە سنورییەکانی هەرێمی کوردستان چۆڵ بکەن تا چیتر نەبنە هۆکار بۆ دروستکردنی پشێوی لەو ناوچانەدا".

بەڵام لەم راگەیەندراوەدا هیچ ئاماژەو هەڵویستێکی جدی تێدا نەبو بەئاراستەی داواکردن بۆ راگرتنی لەشکرکێشی و ئۆپەراسیۆنەکان و دەرکردنی هێزەکانی تورکیا لەخاکی هەرێم.

بەڵام پرسیارەکە ئەوەیە حکومەتی هەرێم دەتوانێت چی بکات لەم پێناوەدا؟. ئاشکرایە دەسەڵاتدارانی حکومەتی هەرێم، بەدیاریکراوی پارتی دیموکرات، پەیوەندییەکی پتەوەییان

هەیە لەگەڵ حکومەتی ئاکپارتیدا، ئەوان دەتوانن لەرێگەی پەیوەندی دیبلۆماسییەوە داوا لەتورکیا بکەن بۆ ئەوەی بیر لەرێگەچارەی دیکە بکاتەوەو هێرش و پەلامارو ئۆپەراسیۆنەکانی رابگرێت، یاخود دەستبکات بەکشانەوەی بنکە سەربازییەکانی لەخاکی هەرێمی کوردستان. خۆ ئەگەر ئەم رێکارە ئامانجی نەپێکا ئەو کات حکومەتی هەرێم، دەتوانێت بەرەسمی داوا لەسوپای تورکیا بکات خاکی هەرێم و چۆڵ بکات و بنکە سەربازییەکانیان بکشێننەوە، یاخود خاکی هەرێم بەکارنەهێنن بۆ ئامانجەکانی خۆیی. لەم پێناوەشدا حکومەتی هەرێم چەند کارتێکی لەبەردەستە دەتوانێت بەکاریان بهێنێت، ئەوەش لەنمونەی بڕیاری ژمارە ٣٨ی ساڵی ٢٠٠٣ی پەرلەمانی هەرێمی کوردستان، بۆ دەرکردنی سوپای تورکیا لەسەر خاکی هەرێم. لەلایەکی دیکەوە لە ساڵی ٢٠١١دا نزیکەی یەک ملیۆن واژۆ بۆ دەرکردنی سوپای تورکیا لەخاکی هەرێم کۆکرایەوەو داواکارییەکەی پێشکەشی ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق کرا. جارێکی دیکە ڕۆژی ١٥ی مانگی ١٠ی ٢٠١٩، لەپەرلەمانی کوردستان لەسەرهێرشەکانی تورکیا بۆسەر ڕۆژئاوای کوردستان، بڕیارێکی ١١ خاڵی دەرکرا، تیایدا پەرلەمانتاران داوای دەرکردنی سوپای تورکیایان کرد لەسەر خاکی هەرێمی کوردستان. ئەوە جگە لەوەی بەبەردەوامی، هاوڵاتیانی هەرێمی کوردستان دژ بونی سوپای تورکیا لەسەر خاکی هەرێم خۆپیشاندان و نارەزایەتییان نیشان داوە و داوای دەرکردنی سوپای تورکیان کردوە. پێویستە هەمو ئەمانە بکرێنە دۆسییەیەک وەک داواکارییەکی گشتی خەڵکی کوردستان پێشکەشی باڵوێزخانەو کونسوڵخانەی تورکیاوە لەبەغداو هەولێر بکرێن. بەڵام تائێستا حکومەتی هەرێم، بەدەم جێبەجێکردنی ئەو داواکاریی و بڕیارانەوە نەچوە، یاخود راستر بگوترێت لەو پێناوەدا هەنگاوی جدی هەڵنەگرتوە.

لەحاڵەتێکدا ئەگەر تورکیا وەڵامی رەسمی داواکاریەکانی حکومەتی هەرێمی نەدایەوە، ئەو کات حکومەتی هەرێم دەتوانێت لەرێی حکومەتی ناوەندەوە لەبەغدا، فشارەکانی بۆ سەر تورکیا زیادبکات بۆ چۆڵکردنی خاکی عێراق و هەرێمی کوردستان. پەرلەمانی عێراقیش چەند بڕیارێکی دەرکردوە لەبارەی چۆڵکردنی خاکی عێراق لەلایەن هێزە بیانیەکانەوە وەک ئەو بڕیارەی لەبەرواری ٥ی ١ی ٢٠٢٠ بەدەنگی زۆرینەی پەرلەمانتارانی شیعە دەرکرا بۆ دەرکردنی هێزەکانی ئەمەریکاو هێزە بیانیەکانی دیکە لەسەر خاکی عێراق. راستە ئەم بڕیارە زیاتر مەبەست لێی کردنە دەرەوەی هێزەکانی ئەمەریکابو لەعێراق، بەڵام

لەناوەرۆکی بریارەکەدا باس لەنەمانی هێزە بیانییەکان دەکات لەسەرخاکی عێراق، بێگومان لەئەگەری جێبەجێکردنیدا هێزەکانی تورکیاش دەگرێتەوە.

لەحاڵەتێکیشدا ئەگەر تورکیا بەپاساوی بەردەوامی هەرەشەکانی پەکەکە دژ بەئەمنی قەومی ئامادە نەبو مل بۆ حکومەتی عێراقیش بدات، ئەوکات عێراق دەتوانێت پەنا بۆ کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی ببات بۆ فشار خستنە سەر تورکیا. لەناوەندە عێراقیەکانیشدا باس لەوەدەکرێت کەهەوڵێک هەیە لەلایەن لیژنەی ئاسایش و بەرگریی لە ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق، بۆ ئەوەی لە نەتەوە یەکگرتوەکان سکاڵایان لەدژی پێشێلکاریەکانی تورکیا بۆسەر عێراق تۆماربکەن. ئەمەش جۆرێکە لەفشاری عێراق بۆسەر تورکیا بەمەبەستی رێزگرتن لەسەروەری عێراق و راگرتنی لەشکرکێشیە بەردەوامەکانی بۆسەر خاکی عێراق. بەڵام تا ئێستا جوڵەیەکی لەمجۆرە نەکراوە.

لەمبارەیەوە (گاتع نەجمان)، ئەندامی پەرلەمانی عێراق لە فراکسیۆنی دەوڵەتی یاسا دەڵێت"ئەو خەونەی تورکیا نوێ نییەو بەدیهێنانی زۆر ئەستەمە (مەبەست لەداگیرکردنی بەشێک لەخاکی عێراق)، پێویستە حکومەتی عێراق و هەرێمی کوردستان لە بەرامبەر ئەو لەشکرکێشییەی تورکیا هاوهەڵوێست بن، لەشکرکێشییەکەی تورکیا پێشێلکردنی پەیماننامە نێودەوڵەتییەکان و پرەنسیپەکانی دراوسێتییە، پێویستە حکومەتی عێراق لە نەتەوەیەکگرتوەکان و ئەنجومەنی ئاسایش سکاڵا دژی تورکیا تۆماربکات".

هاوکات (یەحیا ئەحمەد)، ئەندامی پەرلەمانی عێراق لە هاوپەیمانیی وەتەنییە دەڵێت:"بەزاندنی سنووری عێراق لەلایەن تورکیاوە پێشێلکردنی پەیماننامە نێودەوڵەتییەکانە، پێویستە حکومەتی فیدراڵ و حکومەتی هەرێمی کوردستان سنورێک بۆ بەزاندنی سنور لەلایەن تورکیا دابنێن، هەروەها دەبێت حکومەتی عێراق هاوکاری حکومەتی هەرێمی کوردستان بکات بۆ رێگرتن لە هاتنی هێزی سەربازیی تورکیا".

لەلایەکی دیکەوە هەندێک لەبەرپرسانی حکومەتی هەرێم، بەرامبەر نەبونی هەڵوێستی جدی بۆ رێگری لەهێرش و لەشکرکێشیەکانی تورکیا، پاساوی ئەوە دەهێننەوە کەئەوکارە لەتوانای ئەواندا نییە، هاوکات باس لەوەدەکەن کە ئەو کارە لەرویی دەستوریشەوە بەشێکە لەمەهامی حکومەتی ناوەندی عێراقی، لەمبارەیەوە جەبار یاوەر ئەمینداری گشتیی وەزارەتی پێشمەرگە لەمبارەیەوە دەڵێت:"لە روی دەستوری و یاساییەوە ئەرکی پاراستنی سنورو

ئاسمانی هەمو عێراق، لە ئەستۆی حکومەتی عێراقی فیدراڵە، بەئاسمان و سنوری هەرێمی کوردستانیشەوە، هاوکات دەسەڵاتی فڕینی هەر فڕۆکەیەک بەسەر ئاسمانی عێراقدا لەدەسەڵاتی فڕۆکەوانیی عێراقە. ئەوە بەهیچ جۆرێک لەدەسەڵاتی هەرێمی کوردستاندا نیە".

لەبەرامبەردا (هاکان کاراچای) کونسوڵی گشتیی تورکیا لە هەولێر دەربارەی ئەگەری کشانەوەو راگرتنی ئۆپەراسیۆنەکانیان لەخاکی هەرێم رۆژی ١٥ی تەموز لە کۆنگرەیەکی رۆژنامەوانیدا رایگەیاند:"تا هەڕەشەکانی پەکەکە لەسەر تورکیا بەردەوام بن، سوپای تورکیا بەردەوام دەبێت لە مانەوە لەناو خاکی هەرێمی کوردستاندا، تا ئەو کاتەی کۆتاییان پێ دەهێنرێت".

هاوکات (حامی ئاکسۆی)، وتەبێژی وەزارەتی دەرەوەی تورکیا وەڵامی سەرۆکایەتیی ئەنجومەنی وەزیران و وەزارەتی دەرەوەی عێراقی دایەوەو لە رێگەی راگەیێنراوێکەوە رایگەیاند "تورکیا لە دژی هەر چالاکییەکی روخێنەر کە لە خاکی عێراقەوە دەکرێتە سەر سنورو ئاسایش و سەقامگیرییەکەی، لە چوارچێوەی یاسای بەرگری لەخۆکردنی نێودەوڵەتیی رەوادا لەسەر گرتنەبەری رێوشوێنی پێویست پێداگر دەبێت".

ئەمەش ئاماژەیەکی رونە بۆ ئەوەی تورکیا بەپاساوی شەڕ دژی پەکەکە، شەرعیەت دەدات بەمانەوەی هێزەکانی لەخاکی هەرێمی کوردستان و پێناچێت وابەئاسانی خاکی هەرێمی کوردستان لەئایندەیەکی نزیکدا چۆڵبکات.

بەردەوامی هێرشەکانی تورکیا بۆسەر هەرێمی کوردستان و کردنە ئامانجی هێزێکی پاسەوانی سنوریی عێراق لەسیدەکان ئاستی کاردانەوەکانی عێراقی بەرامبەر بەتورکیا خستە قۆناغێکی دیکەوە. ئەوەبو رۆژی ١٢ی ئاب، وەزارەتی دەرەوەی عێراق، وەک نارەزایەتییەک بەرامبەر بەردەوامی پێشێلکاری و هێرش و بۆردومانەکانی تورکیا بۆسەر خاکی عێراق، بڕیاریدا بە هەڵوەشاندنەوەی سەردانی وەزیری بەرگری تورکیا (خلوسی ئاکار)ی بۆ عێراق، کەوابڕیاربو رۆژی پێنج شەممە ١٣ی ئاب، بەسەردانێکی رەسمی بگاتە بەغدا. بەمەبەستی کۆبونەوە لەگەڵ بەرپرسانی عێراق و تاوتوێکردنی ئاڵۆزییەکانی سەر سنوری نێوان عێراق و تورکیا.

هاوکات وەزارەتی دەرەوەی عێراق بۆردومانی فڕۆکەکانی تورکیای بۆسەر هێزەکانی پاسەوانی سنوری عێراقی بەکارێکی دوژمنکارانەو پێشێلکردنی سەروەریی خاکی عێراق

ناساند. لەراگەیەندراوێکدا ئاشکرایکرد:"بەهۆی پێشێلکارییە بەردەوامەکانی سوپای توركیا، دژی سەروەریی خاکی عێراق و بەتایبەتیش لەبارەی بۆردومانەکەی سێشەممە ١١ی ئاب لە ناوچەی سیدەکان، (فاتیح یەڵدز) باڵیۆزی تورکیا لەبەغدا بانگهێشتکراوەو یاداشتنامەیەکی پێدراوە، تیایدا بەرپرسیارێتی دەستدرێژییەکەی خستە ئەستۆی حکومەتی تورکیا و داوای رونکردنەوەی هۆکارەکانی و سزادانی ئەنجامدەرانیشی کردوە. لەهەمان یاداشتنامەدا وەزارەتی دەرەوەی عێراقدا پێداگری لە گرنگی وەستاندنی دەستبەجێی بۆردومانەکانی سوپای تورکیاو پاشەکشەپێکردنی هێزەکانی تورکیای لە تەواوی خاکی عێراق کردوە.

لەلەیەکی دیکەوە، (ئەحمەد سەحاف)، وتەبێژی فەرمی وەزارەتی دەرەوەی عێراق بە کەناڵی عێراقیەی راگەیاند:"بۆ رێگری کردن لە دەستدرێژییەکانی تورکیا بۆ سەر سەرورەی خاکی عێراق، چەندەها کارتی فشارمان لەبەردەستن تا بەکاریان بێنین بەرامبەر تورکیا، لەنمونەی راگرتنی مامەڵەی بازرگانی کەبرەکەی (١٦) ملیار دۆلاری ساڵانەیە، دەرکردنی دەیان کۆمپانیای تورکی و پەنابردنەبەر پەیوەندی نێودەوڵەتی و عەرەبی بۆ فشار خستنە سەر تورکیا".

دۆخەکە لەم ئاستەدا نەوەستاوە، بەجۆرێک کە هەندێک بەرپرسی عێراقی باس لەپەنابردنە بەر کارت و فشاری سەربازی دەکەن، بەرامبەر تورکیا. (بەدر زەیادی) ئەندامی لیژنەی ئاسایش و بەرگری لە پەرلەمانی عێراق لە فراکسیۆنی سائیرون رۆژی چوارشەممە ١٢ی ئاب، رایگەیاند "دەبێت حکومەتی عێراق هەڵوێستی توندتر بەرامبەر تورکیا بگرێتەبەرو پەنا بۆ پەیوەندییەکانی و وڵاتانی دیکە ببات بۆ راگرتنی زیادەڕەوییەکانی تورکیا، ئەگەرنا دەبێت پەنا بۆ بژاردەی سەربازی دژی هێزەکانی تورکیا بەرێت لە خاکی عێراقدا".

لەم چوارچێوەیەشدا (یەحیا رەسول زوبەیدی) وتەبێژی فەرماندەی گشتی هێزە چەکدارەکانی عێراق لە چاوپێکەوتنێکی تەلەفزیۆنیدا رایگەیاند:"بەزاندنی سەروەری خاکی عێراق هێڵی سورە و سوپاکەمان چەندین رێگای لەبەردەستدایە بۆ وەڵامدانەوەی تورکیا".

دو رۆژ دواتر، ئەحمەد وتەبێژی وەزارەتی دەرەوەی عێراق بە ئاژانسی هەواڵی عێراقی رایگەیاند؛"عێراق رێککەوتنی ساڵی (٢٠٠٩)ی نێوان هەردو وڵاتی هەڵوەشاندوەتەوە، کەتایبەت بو بەمامەڵەو هاتوچۆی نێوان هەردو وڵات، مۆڵەتیش بە هیچ هاتنە ناوەوەیەک

نادات له دەروازە زەمینی و ئاسمانیەکان و تەواوی گەشتەکانی بەرپرسانی تورکیا بۆ عێراق له نێویشیاندا سەردانی وەزیری بەرگری، دوجاریش باڵیۆزی تورکیا له بەغدا بانگهێشت کراوەو دو یاداشتنامەی توندی لەسەر هێرشەکانی تورکیاو پێشێلی سەرەوەری عێراقی پێدراوەو داواشکراوە تورکیا ئەنجامدەرانی هێرشەکەی سیدەکان ئاشکرابکات و سزایان بدات".

سەحاف وتیشی:"عێراق بۆ بەرگریکردن له مافەکانی پشت به یاسا نێودەوڵەتییەکان دەبەستێت بەلام هەولی دیپلۆماسی دەتوانێت ئەم ئالۆزییانه خاو بکاتەوە."

هەرچەندە تائێستا هەماهەنگی لەنێوان حکومەتی هەرێم و حکومەتی بەغدادا نییه دەربارەی هەلۆیست وەرگرتن و سنوردانان له دژی لەشکرکێشی و پەلامارەکانی هەریەک لەتورکیاو ئێران بۆ سەر خاکی هەرێمی کوردستان. هەر ئەمەش دەستکراوەی زیاتری بەخشیوەتە بەتورکیا بۆ بەردەوامیدان بەهێرش و پەلامارەکانی. بەلام لەگەڵ ئەوەشدا پشت بەست به هەلۆیست و لێدوانی ئێستای بەرپرسانی عێراق، بەتایبەت دوای هێرشەکەی تورکیا بۆسەر یەکەیەکی پاسەوانی سنوری عێراق لەسیدەکان، هەست بەوە دەکرێت کەحکومەتی بەغدا بەرەسمی دەستیکردوە بەفشارکردن لەتورکیا بۆ راگرتنی هێرش و پەلامارەکانی بۆسەر خاکی هەرێمی کوردستان. ئەمەش هەلێکە بۆئەوەی حکومەتی هەرێم، بیقۆزێتەوەو دەنگی نارەزایەتی خۆیی بخاتە پاڵ دەنگی حکومەتی ناوەند بۆ فشارکردن لەتورکیا، بەمەبەستی راگرتن و کۆتای هێنان بەلەشکرکێشی و هێرش و ئۆپەراسیۆنەکانی.

شایەنی باسه تائێستا تورکیا بەرەسمی هیچ وەلامێکی فشارەکانی حکومەتی عێراقی نەداوەتەوەو لای خۆیەوە بەردەوامه لەبۆردومان و پەلامارو پێشێلکارییەکانی.

لێکەوتەو زیانی هێرشەکانی تورکیا بۆسەر هەرێمی کوردستان

١. تورکیا لەماوەی ئۆپەراسیۆنەکانی یەک مانگی رابردویدا تا ئێستا، ئەوەی که پەیوەست بوبێت بەگورزی بەهێزو لێدانی روخێنەر له پەکەکە، بەئامانجی لەناوبردنی ئەو هێزە، نەیتوانیوە ئامانجە سەرەکی و ئاشکراکەی بپێکێت.

٢. توركیا لەرێگەی ئۆپەراسیۆنەكانیەوە توانیەویەتی ژمارەی هێزەكانی لەنێو خاك و سنوری هەرێمی كوردستاندا زیاد بكات، هاوكات توانیویەتی هەژمون و باڵادەستی خۆیی بسەپێنێت بەسەر ئەو ناوچانەی كەبنكەی سەربازی تیادا دامەزراندون لەنێو قوڵای خاكی كوردستاندا.

٣. توركیا لەرێی ئۆپەراسیۆنەكانەوە جۆرێك لە سیاسەتی مانۆڕی سەربازی و نیشاندانی هێزی بەسەر بەشێكی گرنگی سنورو ئاسمانی هەرێمی كوردستانی عێراق لەگەڵ توركیادا نمایشكردوە.

٤. توركیا بەم هەنگاوانەی ئەم دواییەی پەیامێكی گەیاندە حكومەتی عێراق و وڵاتانی دیكەی وەك ئەمەریكا و ئێران، بەوەی كە توركیاش یەكێكە لە گەمەكەرانی ناوچەكە و دەتوانێت لە ململانێكانی وڵاتێكی پر كێشەی وەك عێراقدا رۆڵی هەبێت.

٥. ئەوەی تا ئەم ساتە بیندراوە بۆ توركیا تەنها جۆرێك بوە لەدەسكەوت و مانۆڕی ئیعلامی و مەعنەوی، یاخود بەشۆ كردنی ئەو ئۆپەراسیۆنانە لەمیدیا و دەزگاكانی توركیادا وەك ئۆپەراسیۆنێكی سەركەوتوی سنوری بەرفراوانی توركیا لەسەر خاكی عێراق و هەرێمی كوردستان. لەكاتێكدا راستی روداوەكانی دو مانگی رابردوی ئۆپەراسیۆنەكان دەریدەخەن كە ئۆپەراسیۆنەكانی توركیا، لەسنوری هەرێمی كوردستان، شتێكی نوێ نەبون بۆ توركیا، بەڵكو درێژكراوەی ئۆپەراسیۆنەكانی ساڵانی رابردوی بوە. هەر بۆیە لەواقیعدا ئۆپەراسیۆنەكان دەسكەوتێكی گەورەی سەربازی و ئەمنی و ستراتیژیان بۆ توركیا بەدەستنەهێناوە.

٦. توركیا لەماوەیەكی كەمدا ژمارەی بنكەو بارەگاكانی لەنێو خاكی هەرێمی كوردستان لە ٣٠ بنكەوە زیادكردوە بۆ ٣٧ بنكە، ئەمەش ئاماژەیەكی رونە بۆ ئەوەی كە توركیا لەخاكی هەرێمی كوردستاندا دەمێنێتەوەو بەتەواوكردنی ئۆپەراسیۆنەكانی ئەم دوایەشی ئامادە نابێت خاكی هەرێم چۆڵ بكات. ئەمەش هەرێمی كوردستان دەخاتە بەردەم مەترسی داگیركردنی توركیا لەداهاتودا، بەوپێیەی بەرپرسانی توركیا لەچەندین بۆنەدا بەئاشكرا رایانگەیاندوە كەئەم ناوچەیە هاوشێوەی چەندین ناوچەی دیكە، بەپێی نەخشەی عەهدی میللی بەشێكن لەمیراتی عوسمانی و خاكی توركیا، بۆیە هەركات بتوانن دەیگەرێننەوە بۆ سەر نەخشەی توركیا.

٧. بەپێی زانیارییەکان لەئەنجامی هێرشەکانی تورکیا، تائێستا روبەری زیاتر لەچوار هەزار دۆنم پاوان، رەزو باخی ناوچە سنورییەکان سوتاون و لەناوچون. ژمارەی گوندە چۆڵکراوەکان بەردەوام لەزیادبوندان. تەنها لەمساڵدا ٢٠ گوند لە سنوری ناوچەی سیدەکان چۆڵکراون. تورکیاش بەردەوامە لەدروستکردنی رێگەی ئۆتۆمبێل و دروستکردنی قەڵای سەربازی لەو ناوچانەدا.

٨. لیژنەی پێشمەرگەو ناوخۆ لەپەرلەمانی کوردستان، رۆژی ٢٧ی تەموزی ٢٠٢٠ راپۆرتێکی هاوبەشیان سەبارەت بە هێرش و سنوربەزاندنەکانی تورکیا بۆ سەر خاکی هەرێمی کوردستان خستە رو. بەپێی راپۆرتەکە سوپای تورکیا تەنها لە قەزای زاخۆ، بەدرێژایی (٤٠٠) کیلۆمەتر و قوڵایی (١٥) کیلۆمەتر هاتونەتە ناو سنوری ئەو قەزایەوە و تەنها لە رۆژی پێنجی حوزەیران نزیکەی (٦٦٩) تۆپ و (٧٠) موشەک و ئاراستەی گوندەکانی زاخۆ کراون. هەر بەپێی راپۆرتەکە؛ پێشتر لەو سنورە تەنها چوار بارەگای هێزەکانی تورکیا لەو هەبون، بەڵام ئێستا (١٨) بارەگای دیکە بونیان هەیە.

لە راپۆرتەکەدا هاتوە؛ لە قەزای ئامێدی لە کۆی (٣٤٨) گوند (١٩٨) گوند چۆڵکراون، تا ئێستا لە سنوری قەزای ئامێدی (٢٨) شەهید و چوار بریندار هەبوە، ناحیەی چەمانکێ کە دەکەوێتە بەرواری ژێری لای چیای گارە نزیکەی (١٠٠) کیلۆمەتر لە سنوری تورکیا دورە (٧٢) گوندی هەیە، (٨٠%) گوندەکان چۆڵن.

لەراپۆرتەکەدا هاتوە لیژنە ناحیەی کانی ماسێ بەرواری باڵا نزیکەی (١٧) بنکەی لەشکری تورکیا لەناو خاکی کوردستان دانراوە، لە ناحیەی شێلادزێ لە کۆی (٩٢) گوند نزیکەی (٨٥) گوند چۆڵکراون، لە ناحیەی دێرەلوک لە کۆی (٥٦) گوندو کۆمەڵگە تەنیا (١٤) گوند و دو کۆمەڵگە خەڵک تێدا نیشتەجێن.

ناحیەی دینارتە، لە قەزای ئاکرێ، زیانێکی زۆری بەرکەوتوە لە چوارچێوەی هێرشەکانی تورکیا، لە کۆی ٩١ گوند نزیکەی ٢٤ گوند چۆڵکراون.

سەبارەت بە سنوری پارێزگای هەولێریش، لە ناحیەی مێرگەسور (٥٥) گوند چۆڵکراون، لە چۆمان (١٥) گوند، لە ناحیەی سیدەکانی سەر بە قەزای سۆران (١٠٤) گوند چۆڵکراون، سەرەڕای سوتانی پوش و پاوەن و رەزو و باخ و

لەناوچونی هەزاران مەڕ و ماڵات لەوەرگەیەکی زۆر لە تەواوی گوندو دەڤەرەکان، کەزیانەکانی بەدەیان ملیۆن دۆلار دەخەمڵێندرێت، بەگوێرەی راپۆرتی یەکە ئیدارییەکان.

٩. لەئەنجامی بەردەوامی بۆردومانەکانی تورکیاو ئێران بۆ ناوچە سنورییەکان، ژمارەی قوربانیانی لەریزی هاوڵاتیانی سڤیل و گوندنشینانی ئەو ناوچانە لەبەرزبونەوەدایە.
تیمی عێراقی رێکخراوی (سی پی تی) دەربارەی ئاسەواری هێرشەکانی تورکیا بۆسەر هەرێمی کوردستان لە٢٣ی تەمموزی٢٠٢٠ رایانگەیاند:"لەساتەوەختی راگەیاندنی هێرشی ئاسمانی تورکیا بۆسەر هەرێمی کوردستان لە ژێر ناوی چنگی هەڵۆ و چنگی پڵنگدا، زیاتر لە شەش هاوڵاتی مەدەنی شەهید بون و چوار هاوڵاتیش بریندداربون، جگە لە سوتانی چەندین رەز و باخ و کێڵگەی کشتوکاڵی و ئاژەڵداری هاوڵاتیان."
رێکخراوەکە ئاشکراشی کردوە لە مانگی ئابی ساڵی (٢٠١٥)ەوە، تائێستا فڕۆکە جەنگییەکان و فڕۆکە بێفڕۆکەوانەکان و تۆپخانەکانی تورکیا بونەتە هۆی شەهیدکردنی زیاتر لە (٨٥)ی هاوڵاتی مەدەنی و بریندارکردنی زیاتر لە (٩٥) هاوڵاتی دیکە مەدەنی.
رێکخراوەکە ئاماژەی بەوەشکردوە، لەو (٨٥) هاوڵاتییەی لە ماوەی پێنج ساڵی رابردو شەهیدبون، (١٥) کەسیان تەنها لە شەش مانگی یەکەمی (٢٠٢٠)دا، شەهید کراون.

١٠. دەربارەی ژمارەی هێرشەکانی تورکیاو ئێران بۆسەر خاکی هەرێمی کوردستان لەماوەی چەند مانگی رابردو ژمارەی زیانەکان، جەبار یاوەر، ئەمینداری گشتی وەزارەتی پێشمەرگە رایگەیاند:"لەماوەی شەش مانگدا واتە لە سەرەتای ساڵی ٢٠٢٠ تاکو کۆتایی مانگی پێنج، ١٣٧ هێرشی ئاسمانی و زەمینی کراوەتە سەر سنورەکانی هەرێمی کوردستان، ١٣٥ هێرشیان لەلایەن تورکیاوە ئەنجامدراوەو ٨٥ جار لە ئاسمانەوە بوە، ٥٠ جار لە رێگەی تۆپهاوێژەکانەوە بوە، ٢ هێرشیشیان لەلایەن ئێرانەوە ئەنجامدراوە".

جەبار یاوەر راشیگەیاندوە:"لە ماوەی تەنیا یەک مانگی هێرشەکانی تورکیادا، نزیکەی ١٠٠ گوند لە سنوری زاخۆ و ئامێدی بەهۆی بۆردومانەکانەوە بە تەواوەتی چۆڵکراون، پێشتریش نزیکەی ٤٥٠ گوند لەسەرتاسەری ناوچە سنوورییەکان چۆڵکراون و بە دەیان هاووڵاتیی سڤیلیش شەهیدبوون و رەز و باخی خەڵک سووتاون و مەڕوماڵاتی خەڵک کوژراون".

١١. سەرەرای بەردەوامی پەلامارو هێرشەکانی تورکیا، بەڵام بەراورد بەدو مانگی رابردو، جوڵەو هێرشی زەمینی تورکیا، تارادەیەک کەمیکردوە. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا لەئاسمانەوە رۆژانە فڕۆکە جەنگیەکانی تورکیا بەردەوامن لەبۆردومان و پەلاماردانی ناوچە جیاجیاکانی هەرێمی کوردستان، بەتایبەتی ناوچە سنورییەکان، لەسنوری پارێزگای دهۆک. ئەمانەش چەند نمونەیەکی ئەو پەلامارانەن کە لەکۆتای مانگی تەمموز و مانگی ئابدا ئەنجامدراون و ژمارەیەک قوربانیان لێکەوتوەتەوە:

- ✓ ئێوارەی رۆژی ٢٦ی تەممووزدا ئەنجامدراوە لەسنوری پارێزگای دهۆک، لە نزیک گوندی هەست پیرکای سەر بە ناحیەی بامەڕنی، فڕۆکەکانی تورکیا دو ئۆتۆمبێلیان کردە ئامانج و لەئەنجامدا دو هاوڵاتی سیڤیلی ناوچەکە شەهید بون.
- ✓ رۆژی ٧ی ئاب فڕۆکە جەنگییەکانی تورکیا، لەدوکاتی جیاوازدا شاخی بالۆسیان لەقەزای ماوەت بۆردومانکردو لەهێرشەکەدا زیانێکی زۆر بەر رەز و باخی هاوڵاتیانی ئەو ناوچەیە کەوت، کەبە نزیکەی ١٠٠ دۆنم پوش و پاوان و رەزو باخ مەزەندە دەکرێت. هاوکات هێرشەکە زیانی گیانیشی لێکەوتەوە، لەوبارەیەوە فەرماندەیی یەکینەکانی پاراستنی ڕۆژهەڵاتی کوردستان (یەرەکە) ئاشکرایکرد کە لەوهێرشە ئاسمانییەدا لە سنوری قەزای ماوەتی ناوچەی شارباژێر، حەوت گەریلات پژاک دو گەنجی وڵاتپارێز شەهیدبون. راشیانگەیاند: لەو هێرشانەدا دەستی سیخوڕی ناوخۆیی هەیە.
- ✓ لەلایەکی دیکەوە ئێوارەی رۆژی ١١ی ئاب، فرۆکە جەنگییەکانی تورکیا، لەسنوری ناوچەی برادۆست لەناحیەی سیدەکان، بۆردومانی ئۆتۆمبێلێکی یەکەی پاسەوانی سنوری سەر بە سوپای عێراقیان کرد، لەئەنجامدا دو ئەفسەری باڵای پاسەوانی

سنوری عێراقی، بەرەگەز کورد، شەهید بون و ژمارەیەک ئەفسەرو سەربازی هەمان یەکەش بریندار‌بون.

- ✓ شەوی ١٣ی ئاب، فرۆکە جەنگییەکانی تورکیا لە گوندی ڕەشانکێی سەر بە ناحیەی زاوێتەی سنوری پارێزگای دهۆک، ئۆتۆبێلێکیان بۆردومانکرد، بەهۆیەوە سێ کەس شەهید بون و کەسێکیش بریندار بو.
- ✓ پێش نیوەڕۆی ١٤ی ئاب، فڕۆکە جەنگییەکانی تورکیا ئۆتۆمبێلێکیان لە ناو گوندی ئەرەدنا لە قەزای ئامێدی سەر بە پارێزگای دهۆک کردە ئامانج. لەئەنجامدا سێ کەس لە ناو ئۆتۆمبێلەکەدا هەبون، دوانیان گیانیان لەدەستدا و کەسێکیشیان بریندار‌بو.
- ✓ لەلایەکی دیکەوە، ڕۆژی ١٨ی ئاب، هەردوو ناوچەی باڵەکایەتی و برادۆستیان بە چڕی بۆردومان کرا. لە بۆردوومانەکاندا زیان بەر هێڵی گواستنەوەی کارەبای گوندەکانی "دەرا و بێرکم" کەوت و دانیشتوانی ئەو گوندانە بێ کارەبا کران.
- ✓ لە بەرەبەیانی ڕۆژی ١٩ی ئاب، لە هێرشێکی فڕۆکە جەنگییەکانی تورکیادا بۆسەر گوندی کانی مەزن لە ئامێدی، بەڕێوەبەری خوێندنگای گوندەکەیان شەهید کرد، کەبەمەبەستی کوژاندنەوەی ئاگری بۆردومانەکە چوو بۆسەر ڕەز و باخەکەی. لەوکاتەدا فڕۆکە جەنگییەکانی تورکیا دوبارە بۆردومانی ئەو ناوچەیەیان کردەوە و شەهیدیان کرد.
- ✓ ئێوارەی ڕۆژی ٢٥ئاب فرۆکەیەکی تورکی دو هێرشیانکردە سەر کۆمەڵگەی خانسۆر لە ناحیەی شمالی قەزای شەنگال، یەکێک لەهێرشەکان کرایە سەر گوندی (بارە) ژمارەی قوربانییەکان نەزانراوە، هاوکات لەگوندی (بهراڤا) ئۆتۆمبێلێکیان کردە ئامانج، بەهۆیەوە دوو هاوڵاتی مەدەنی شەهیدبوون و شۆفێرەکەیان ڕزگاربوو.

بەم جۆرە دەبینین، تورکیا سەرەرای کەمکردنەوەی هێرشە زەمینییەکانی، بەڵام ڕۆژانە لەئاسمانەوە بەردەوامە لە بۆردومانکردنی ناوچە جیاجیاکانی هەرێمی کوردستان.

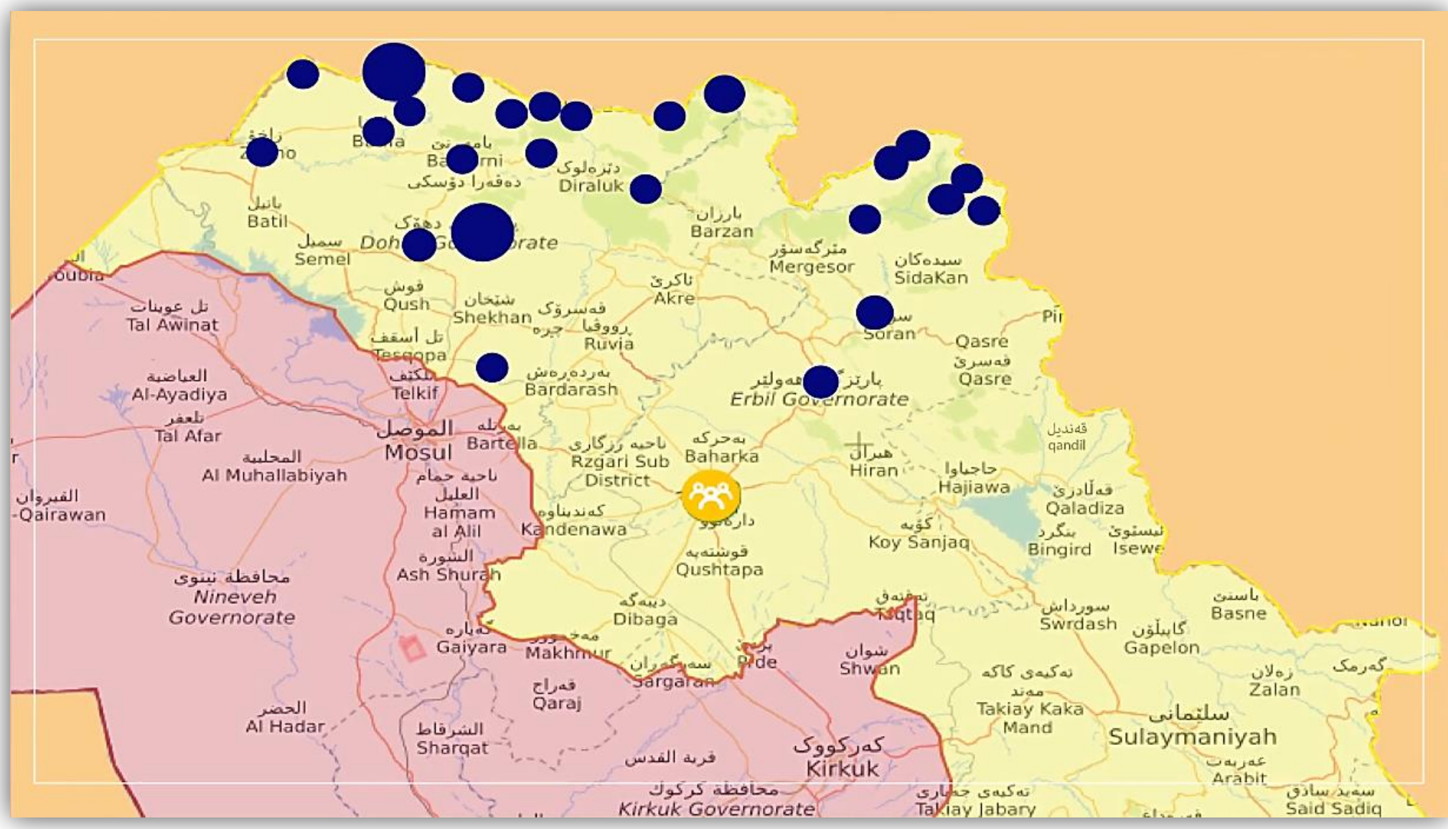

نەخشەی بنکەو بارەگا سەربازییەکانی تورکیا لەناوچە جیاوازەکانی هەرێمی کوردستان

سیناریۆ و ئەگەرە چاوەڕوانکراوەکان

لەئاکامی ڕوداوەکانی ئەم دواییە، بەتایبەت ئۆپەراسیۆنەکانی تورکیا بۆسەر خاکی هەرێمی کوردستان دەکرێت کۆمەڵێک سیناریۆ بخرێنەڕو و پێشبینی بکرێت بۆ ڕودانی یەکێک لەو سیناریۆیانە لەداهاتودا.

سیناریۆی یەکەم: ڕاگرتنی ئۆپەراسیۆنەکان: ڕێککەوتن لەگەڵ عێراق یاخود ئاگربەست لەگەڵ پەکەکە

یەکێک لە سیناریۆ چاوەڕوانکراوەکان، بریتییە لەخاوبونەوەو ڕاگرتنی ئۆپەراسیۆنەکان. ئەوەش دەرگا لەبەردەم دو ئەگەردا دەکاتەوە:

١. هاتنە ئارایی ڕێککەوتن و دیالۆگ لەنێوان عێراق و تورکیادا، بۆ ڕەواندنەوەی گرژییەکانی ئەم دواییەی نێوانیان.
٢. ڕاگەیاندنی ئاگربەست، لەنێوان تورکیاو پەکەکە. بەتایبەت لەسنوری هەرێمی کوردستان.

بێگومان رودانی هەریەکە لەم دو ئەگەرە، لەئێستادا زیاتر بەنێوەندگیری لایەنی سێهەم دێتە ئاراوە. لەم کاتەشدا بونی هەوڵێکی لەمجۆرە لەجوڵەو لێدوانەکانی هەریەک لەرێکخراوی نەتەوە یەکگرتوەکان و ئەمەریکادا دەخوێندرێتەوە.

بەنمونە نێردراوی نەتەوە یەکگرتوەکان رۆژی١٣ی ئابی ٢٠٢٠ لەپەیامێکدا بۆ عێراق و تورکیا رایگەیاند:"پێویستە عێراق و تورکیا خۆیان کۆنترۆڵبکەن و پشت بەدیالۆگ و گفتوگۆببەستن. چونکە زیادبونی گرژییەکانی سەر سنورو بەرزبونەوەی ئاستی زیانە گیانییەکان ئاستی نیگەرانییەکانی هەردولاش زیاتر دەکات، بۆیە باشترین میکانیزم لەو نێوانەدا بریتییە لەرێککەوتن و دیالۆگ، ئەوەش لەپێناو بەدیهێنانی ئاسایش لەنێوان سنورو رێزگرتن لەسەروەری نیشتیمانی هەردو وڵات".

لەلایەکی دیکەوە، بەپێی زانیارییەکان، ئەمەریکا چەند جوڵەیەکی کردوە لەپێناوە ئاسایکردنەوەی دۆخەکەو راگرتنی شەڕو ئاگربەست لەنێوان تورکیاو پەکەکەدا.

بەنمونە دەزگای ئەلمۆنیتەری ئەمریکی، رۆژی ٥ی ئاب شاندێکی ئەمریکی سەردانی قەندیلیان کردوەو لەگەڵ بەرپرسانی پەکەکە کۆبونەتەوەو چەند داواکارییەکیان ئاراستەی پەکەکە کردوە. بەتایبەت دەربارەی دۆخی رۆژئاوا. بەجۆرێک داوایان کردوە پەکەکە دەستوەردان لەکاروباری ئیدارەی رۆژئاوای کوردستان نەکات، بۆ ئەوەی تورکیا بیانوی دەستوەردانی سەربازی نەبێت. هاوکات پرۆژەیەکی ئاشتیان خستوەتە بەردەم پەکەکە، هاوشێوەی پرۆسەی ئاشتی نێوان تاڵیبان و ئەفغانستان. بەڵام وتەبێژی وەزارەتی دەرەوەی ئەمەریکا هەواڵی ئەم کۆبونەوەیەی رەتکردەوە.

هەرچەندە ئەم هەواڵە بەفەرمی پشت راست نەکراوەتەوە، بەڵام جوڵەو رێککەوتنی نەوتی ئەمەریکا لەگەڵ ئیدارەی رۆژئاوای کوردستان لەم ماوەیەی رابردودا، بونی هەوڵێکی لەمجۆرە پشتراست دەکەنەوە، بونی ئەم هەوڵەش لەلایەن ئەمەریکا بۆ ئەوەیە جۆرێک لەسەقامگیری بۆ ناوچەکە بگەرێتەوەو ئۆپەراسیۆنەکانی تورکیا لەرۆژئاواو باشوری کوردستان خاوببنەوە، یاخود رابگیرێت و جۆرێک لەئاگربەست لەنێوان تورکیاو پەکەکە بێتە ئاراوە.

سیناریۆی دوەم: بەردەوامیدان بە ئۆپەراسیۆنەکان

یەکێکی دیکە لەسیناریۆکان، بریتیە لەبەردەوامیدان بە ئۆپەراسیۆنەکان لەلایەن تورکیاوە لەسنوری هەرێمی کوردستان. لەئێستادا ئۆپەراسیۆنەکان بەفیعلی بەردەوامن، بەڵام تارادەیەک خاوبونەوە بەجوڵەکانی تورکیاوە بەدیدەکرێت، بەتایبەتی لەسەر ئاستی جوڵەو هێرشە زەمینی و مەیدانییەکانی تورکیا. بەڵام هێرش و بۆردومانییە ئاسمانییەکانی تورکیا تا ئێستا رۆژانە لێرەو لەوێ بەردەوامیان هەیە.

سیناریۆی سێهەم: توندبونەوەی ئۆپەراسیۆنەکان و تێکچونی پەیوەندییەکانی عێراق و تورکیا

یەکێکی دیکە لەسیناریۆ چاوەڕوانکراوەکان، ئەوەیە کە تورکیا قەبارەو ئاستی هێرشەکانی بەرفراوانتر بکات و پەلامارەکانی بۆ سەر خاکی هەرێم و بارەگاکانی پەکەکە توندتر بکاتەوەو ژمارەی سەربازو بنکە سەربازییەکانیشی زیاتر بکات.

لەئێستادا ئەوەی لەم سێ سیناریۆیەدا چانسی روودانی هەیە بریتییە لەسیناریۆی دوەم، دواتر سیناریۆی یەکەم، سیناریۆی سێهەمیش لەئێستادا چانس و ئەگەری روودانی دورترە، بەڵام مەحاڵ نییە.

بەوپێیەی لەئێستادا تورکیا هەرچەندە بەفیعلی بەردەوامە لەسەر هێرش و ئۆپەراسیۆنەکانی لەسەر خاکی هەرێم و تەنانەت لەرۆژئاوای کوردستان، بەڵام ئاست و قەبارەی هێرش و پەلامارەکانی بەرادەی رابردو نییە. بەنمونە لەهەرێمی کوردستان دو مانگ زیاترە دەستیکردوە بەئۆپەراسیۆنی زەمینی و ئاسمانی، لەئێستادا ئۆپەراسیۆنە زەمینییەکانی تارادەیەک خاوبونەوتەوە، بەڵام ئەوەی زیاتر بەردەوامە تائێستا، بریتییە لە بۆردومان و هێرشە ئاسمانییەکانی تورکیا. کەواتە لەگەڵ بەردەوامی و تێپەربونی کاتدا تورکیا ئاستی هێرشەکانی سنوردار دەکات، لەئەگەری کەمبونەوەی زیاتری هێرشەکانی تورکیا، چانسی سیناریۆی یەکەم بەهێزتر دەبێت، کەخۆی دەبینێتەوە لەراوەستانی ئۆپەراسیۆنەکان و ناچالاککردنی جوڵەی سەربازی لەنێوان تورکیاو پەکەکە لەسەر خاکی هەرێم و هاتنە ناوەوەی لایەنی سێهەم بۆ دانوستانکردن لەگەڵ هەردولادا بەئامانجی راگرتنی ئۆپەراسیۆنەکانی تورکیا. ئەوەی چانسی روودانی ئەم سیناریۆیە بەهێزتر دەکات، ئەوەیە کەتورکیا توانیوەیەتی لەماوەی دومانگی رابردودا بەفیعلی پشتێنەیەکی ئەمنی لەنێو قوڵای

خاکی هەرێم دروست بکات و قەبارەی بنکەو سەربازییەکانی و ژمارەی سەربازەکانیشی لەخاکی هەرێم زیاد کردوە، بۆ ئێستای تورکیا لەوانەیە ئەمە ئامانجێکی پۆزەتیڤ بێت تاوەکو وای لێبکات لەم قۆناغەدا بوەستێت و ئاستی هێرشەکانی سنورداربکات. هاوکات لەلێکدانەوەی ئەزمون و مێژوی ئۆپەراسیۆنەکانی سالانی رابردوی تورکیا، ئەوە دەردەکەوێت کە ئۆپەراسیۆنەکانی تورکیا، ماوەکەیان لەدومانگ یان زیاتری نەخایاندوەو تورکیا کۆتایی پێهێناون و دوایی ماوەیەکی دیکەو لەژێر ناوێکی دیکەدا ئۆپەراسیۆنی دیکەی دەستپێکردوەو درێژەی بەلەشکرکێشی خۆی داوە لەسەر خاکی هەرێمی کوردستان.

ئەوەی پەیوەستە بەسیناریۆی سێهەمەوە، ئەوەیە کە ئەم سیناریۆیە ئەگەری رودانی مەحاڵ نییە، بەڵام لەئێستادا تارادەیەک چانسی رودانی دورترە.

مەحاڵ نییە، چونکە هەڵوێستە تاکلایەنەکانی عێراق بەرامبەر بە تورکیا، ئەوە دەخوێندرێتەوە کەعێراق دەخوازێت ئاستی پەیوەندییەکانی لەگەڵ تورکیا بخاتە دۆخێکی دیکەوە، ئەگەر بەئاستێکی دیاریکراویش بێت.

کەدەڵێین چانسی رودانی دورترە، چونکە هەڵوێستە دژەکان زیاتر تاکلایەنە، وەک دەبینین عێراق لایخۆیەوە لەکاردانەوەی بەردەوامی هێرشەکان هەندێک رێکاری گرتوەتەبەر، لەبەرامبەردا تائێستا تورکیا کاردانەوەی نییە. لەلەیەکی دیکەوە ئاشکرایە کەپەیوەندییەکی بەهێزی ئابوری و سیاسی لەنێوان هەردو وڵاتدا هەیە. رودانی ئۆپەراسیۆنی سەربازی و دوستکردنی بنکەی سەربازی تورکیا لەعێراقدا شتێکی نوێ نییە، بۆیە ئەم روداوانە نەگانە ئەوەی دۆخی پەیوەندییەکانی هەردولا تێکبچن. بەوپێیەی لەچەند سالی رابردوشدا ئەم ئۆپەراسیۆنانەی تورکیا رویانداوە، لەبەرامبەردا بۆماوەیەک جۆرێک لەساردی و نیگەرانی لەنێوان هەردولادا دروستکردوە، بەڵام بەتێپەربونی کات دۆخی نێوانیان ئاسایی بوەتەوە. هاوکات نەبونی وەڵامی فەرمی تورکیاش بۆ رێکارەکانی وەک (هەڵوەشاندنەوەی سەردانی وەزیری بەرگری تورکیا بۆ بەغداو راگرتنی گەشتی بەرپرسانی تورکیا بۆ عێراق و هەڵوەشاندنەوەی رێککەوتنی سالی ٢٠٠٨ی نێوانیان). دەرگایەیکی دیکە دەکاتەوە لەبەردەم ئاساییبونەوەی پەیوەندییەکانی نێوانیان لەداهاتویەکی نزیکدا.

لەلایەکی ترەوە دوای تێپەربونی ئەو ماوەیە بەسەر ئۆپەراسیۆنەکانی تورکیا لەسەر خاکی هەرێم، لەئێستادا هەست بەخاوبونەوەی جوڵەکانی تورکیا دەکرێت و بەردەوامی ئۆپەراسیۆنەکانیش لەروی سەربازییەوە زیانی گیانی و مادیی بۆ تورکیا هەبوە. لەئێستادا بونی دەنگی نارەزایی لەسەر جوڵە سەربازییەکانی تورکیا لەسوریاو لیبیاو عێراق و قوبرس ...هتد فشاری بۆ سەر حکومەتی تورکیا دروستکردوە، ئەوە جگە لەخراپی دۆخی ئابوری و دابەزینی بێ وێنەی بەهای لیرەی تورکی بەرامبەر دۆلاری ئەمەریکی، هەمو ئەمانە وادەکەن کە تورکیا لەم قۆناغەدا ئاستی پەیوەندییەکانی لەگەڵ عێراق تێکنەدات و هەوڵبدات ئاستی هێرشەکانی سنوردارتر بکات نەک توندتریان بکاتەوە.

ئەنجام

ئۆپەراسیۆنەکانی تورکیا لەهەرێمی کوردستان شتێکی نوێ نییەو ریشەیەکی مێژویی هەیە. بەڵام ئەوەی ئەمجارە بۆ قەوارەی هەرێمی کوردستان جێگەی مەترسیی و نیگەرانییە، بریتییە لەو ئامانجە نهێنی و شاراوانەی کەلەپشت ئۆپەراسیۆنەکانی تورکیاوە خۆیان حەشارداوە. کەخۆی دەبینێتەوە لەدروستکردنی پشتێنەی ئەمنی بۆ تورکیا لەقوڵایی ٤٠کم لەنێو خاکی هەرێمی کوردستاندا. هاوکات داگیرکردنی یەکجارەکی و نەکشانەوە لەو ناوچانەی کە دور لەهەر یاساو عورفێکی نێودەوڵەتی بنکەو بارەگای سەربازییان تیادا دامەزراندون. هاوکات بەهۆی بەردەوامی هێرش و پەلامارەکانی تورکیاشەوە زیانێکی زۆری گیانی و مادیی گەیشتوە بەسەرو ماڵی هاوڵاتیانی ئەو ناوچانە. ئەمەش زۆرێک لەگوندنشینان و هاوڵاتیانی ئەو ناوچانەی ناچارکردون، لەپێناو پاراستنی خۆیان، زێدی خۆیان وگوندەکانیان بەتەواوەتی چۆڵبکەن.

ئەوەی تەمەنی ئەم ئۆپەراسیۆنانەی درێژکردوەتەوەو دەستکراوەی زیاتری بەخشیوەتە تورکیا، بریتییە لەخەمساردی دەسەڵاتدارانی هەرێم و بەغدا، لەگەڵ نەبونی هەماهەنگی لەنێوان هەرێم و بەغدا بۆ دروستکردنی هەڵوێستێکی جدی و کۆنکرێتی، لەپێناو کۆتاییپێهێنان بە راگرتنی ئەو پێشێلکاری و پەلامارانەی کەماوەی زیاتر لە ٣٧ ساڵە تورکیا، بۆ سەر سەروەری خاک و ئاسمانی عێراق و سەرو ماڵی هاوڵاتیانی هەرێمی کوردستان ئەنجامیاندەدات. نەبونی چارەسەرێکی ریشەییش بۆ ئەم پرسە، ئاماژەیەکە بۆ بەردەوامبونی و دوبارەبونەوەی ئەم ئۆپەراسیۆنانەی تورکیا لەماوەی داهاتودا.

لیستی سەرچاوەکان

١. گەیلان عەباس، گۆڕانکارییەکانی تورکیاو کاریگەرییان لەسەر پێگەی کورد، چاپی یەکەم، چاپخانەی بنکەی ژین، ٢٠١٨، سلێمانی.

٢. الدکتور حنا عزو بهنان قضیة حزب العمال الکردستاني وانعکاساتها على العلاقات العراقیة – الترکیة - 2007 1984، رئیس قسم الدراسات التاریخیة والثقافیة/ مرکز الدراسات الإقلیمیة /جامعة الموصل.

٣. رائد الحامد، حزب العمال الکردستاني في سوریا والعراق، معهد العالم للدراسات، ٢٠١٧.

٤. د.عقیل حفوض، ترکیا و الأکراد: کیف تتعامل ترکیا مع المسألة الکردیة؟، مرکز العربي للأبحاث و الدراسة السیاسیةو، قطر، ٢٠١٢.

٥. د. سعید الحاج، عملیة السالم مع أکراد ترکیا أمام مفترق طرق، مرکز الجزیرة للدراسات، ٢٠١٦.

٦. گەیلان عەباس، تورکیاو ئامانجی ئۆپەراسیۆنەکانی، پێگەی ئەلیکترۆنی:
https://www.sbeiy.com/Dreje_birwra.aspx?jimare=2492&fbclid=IwAR17euWvNLFZpnYilO5CQ2JCgNnHzpXSqYIxj5EBIb9CcPKQL6wkH8FJh-Y

٧. کێ براوەی شەڕی پەککەکەو سوپای تورکیا دەبێت؟، پێگەی کۆمەڵایەتی فەیسبوکی ئێن ئارتی:
https://www.facebook.com/watch/?ref=saved&v=267103111208493

٨. تورکیا: تاوەکو لە عێراقەوە هێرشمان بکرێتەسەر، لە بەرگریکردن بەردەوام دەبین، پێگەی ئەلیکترۆنی:
https://www.rudaw.net/sorani/middleeast/turkey/050720202

٩. سەرۆکایەتیی کۆماری تورکیا نەخشەی هێزەکانی لە هەرێمی کوردستان بڵاودەکاتەوە، پێگەی ئەلیکترۆنی:
https://www.rudaw.net/sorani/middleeast/turkey/06072020

١٠. لیژنەکەی پەرلەمان: تورکیا بەدرێژای ٤٠٠ کیلۆمەترسنوری زاخۆی بەزاندوە، پێگەی ئەلیکترۆنی:
https://www.sbeiy.com/Details.aspx?jimare=25522&fbclid=IwAR0pqsHgc1gut2f4QBJATdX2n7NyBSbebFwGf8JN6go5eFBiU7D0UCgB2dU

١١. سوپای تورکیا لە نۆ شوێنی ستراتیژیی دەڤەری برادۆست جێگیربووە، پێگەی ئەلیکترۆنی:
https://www.rudaw.net/sorani/kurdistan/2407202018?fbclid=IwAR0klkitQoXzjM2lyFsUVF024X-vu1XnmMVW9_-4rGTlnysWLz5UYsZ5b9g

١٢. بنکە سەربازییەکانی تورکیا لە باشووری کوردستان، پێگەی ئەلیکترۆنی:
https://www.rudaw.net/sorani/onair/tv/episodes/episode/8_o'clock_17032018

١٣. ئەندامێکی لیژنەی بەرگری: دەبێت عێراق پەنا بۆ بڕاردەی سەربازی دژی تورکیا ببات، پێگەی ئەلیکترۆنی:
https://www.rudaw.net/sorani/middleeast/iraq/120820204

١٤. زینێ وەرتێ لە ستراتیژی نوێی تورکیادا، پێگەی ئەلیکترۆنی:
https://kurdistantimes.org/2020/04/16/%D8%B2%DB%8C%D9%86%DB%8E-%D9%88%DB%95%D8%B1%D8%AA%DB%8E-%....

١٥. لە پێنج ساڵدا (٨٥) هاوڵاتی مەدەنی بەهۆی بۆردومانی فڕۆکە جەنگییەکانی تورکیاوە شەهید بون، پێگەی ئەلیکترۆنی:
https://www.sbeiy.com/Details.aspx?jimare=25401&fbclid=IwAR3jg2L2EjU8C2wPicKFGGGfaMTxJYPGUrVsvOuHUOkug1TuTHggvcCNcz4

١٦. جەبار یاوەر: گومانم لە ڕاگەیێندراوەکانی عێراق لەبارەی بۆردوومانەکانەوە هەیە، پێگەی ئەلیکترۆنی:

https://www.rudaw.net/sorani/kurdistan/2806202012

١٧. ڕاگەیەندراوێک لە گوتەبێژی حکومەتی هەرێمی کوردستان، پێگەی ئەلیکترۆنی:

https://gov.krd/news-and-announcements/posts/2020/june/%DA%95%D8%A7%DA%AF%....

١٨. دەوڵەتی تورک ٣٧ ساڵە لە باشووری کوردستان کۆمەڵکوژی ئەنجام دەدات، پێگەی ئەلیکترۆنی: https://anfsorani.com/%DA%A9%D9%88%D8%B1%D8%AF%D8...

١٩.وەزارەتی پێشمەرگە: تورکیا ٢٠ بۆ ٤٠ کیلۆمەتر و ئێران ١٠ کیلۆمەتر هاتوونەتە هەرێمی کوردستان، پێگەی ئەلیکترۆنی:
https://www.rudaw.net/sorani/kurdistan/2706202015

٢٠.دەوڵەتی تورک چەنێک هاتووەتە ناو باشوری کوردستانەوە؟ پێگەی ئەلیکترۆنی:
https://rojnews.news/%D9%83%D9%88%D8%B1%D8%AF%D8%B3%D8%AA%D8%A7%....

٢١.الجيش العراقي: لدينا عدة طرق للرد على تركيا، على الموقع:
https://www.alarabiya.net/ar/arab-and-world/iraq/2020/08/12/%D8%A7%D9%84%D8%AA...7

٢٢.العراق يتحدث عن الرد على الاعتداء التركي، على الموقع:
https://arabic.sputniknews.com/arab_world/202008121046258391-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%...

٢٣.بيان صحفيّ وزارة الخارجيّة على الموقع:
https://www.mofa.gov.iq/2020/08/?p=16451

٢٤.بيان صحفي وزارة الخارجيّة، على الموقع:
https://www.mofa.gov.iq/2020/08/?p=16457

٢٥.بعد خريطة الـ٣٧ موقعا.. ماذا تريد تركيا من العراق؟ على الموقع:
https://www.skynewsarabia.com/middle-east/1359532-%D8%AE%D8%B1%D9%8...

٢٦. 37نقطة عسكرية تركية داخل إقليم كردستان، على الموقع:
https://www.skynewsarabia.com/video/1359399-37-%D9%86%D9%82%D8%B7...

٢٧.بحماية أكثر من ١٥ طائرة.. وفد أميركي يزور مواقع العمال الكردستاني بشمالي العراق، على الموقع:
https://www.aljazeera.net/news/2020/8/3/%D8%A8%D8%AD%D9%85%D8%A...

٢٨.أحزاب عراقية تحذر تركيا من تأسيس حزام أمني، على الموقع:
https://ahvalnews.com/ar/ahzab-raqyt-thdhr-trkya-mn-tasys-hzam-amny/altdkhl-altrky-fy-alraq?fbclid=IwAR17_bX4kRuH6KmydOSpHsU9d9Q8RhK_wATorO3UA0OSTWf4avA24rVox8E

٢٩.حزب العمال الكردستاني وتركيا: حرب دامية وعشرات آلاف الضحايا وآلاف القرى المدمرة، على الموقع:
https://www.bbc.com/arabic/middleeast-53067339

٣٠.محطات من صراع تركيا وحزب العمال الكردستاني، على الموقع:
https://www.aljazeera.net/encyclopedia/events/2017/4/26/%D9%85%D8%AD...

٣١.أزمة بغداد وأنقرة.. الخارجية: تعاملنا بالمثل مع تركيا رد على انتهاك السيادة، على الموقع:
https://www.mawazin.net/Details.aspx?jimare=118452

٣٢.هل زار رئيس مخابرات تركيا العراق سرا.. ولماذا؟، على الموقع:
https://arabi21.com/story/1278303/%D9%87%D9%84-%D8%B2%D8%A7%D8%B...

٣٣.تقاسم النفوذ مع إيران.. سر زيارة رئيس المخابرات التركية للعراق؟، على الموقع:
http://albaghdadiyagroup.com/news/akhbar-iraq/tqasm-alnfoz-ma-eran-sr-zeart-res-almkhabrat-altrket-llaraq

٣٤.رئيس المخابرات التركي في بغداد لتعزيز العلاقات بين البلدين، على الموقع:

https://aliraqnews.com/%D8%B1%D8%A6%D9%8A%D8%B3...

٣٥. الأمم المتحدة تحذر من التصعيد بين العراق وتركيا، على الموقع:
https://www.alarabiya.net/ar/arab-and-world/iraq/2020/08/13/%D8%A7%D9%84%D8%...

٣٦. البرلمان العراقي يصدق على قرار يلزم بإخراج القوات الأجنبية، على الموقع:
https://www.aljazeera.net/news/politics/2020/1/5/%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A7%D9%82-%D8%A7%D9....

37. **TURKEY HAS 37 'MILITARY POINTS' IN NORTHERN IRAQ (MAP UPDATE)**
https://southfront.org/turkey-has-37-military-points-in-northern-iraq-map-update/